

Mladika

6•2000

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIZNICA

67

I 117 986 2000



00001316,6

COBISS

ma 20/c legge 662/96 Filiale di Trieste - luglio 2000

ISSN 1124 - 657X

L. 5000



kultura srečanja literatura intervjuji rast

MLADIKA 6

IZHAJA DESETEKRAT V LETU

LETO XLIV.

2000

KAZALO

Sergij Pahor:	
Ni več obrabljena fraza . . .	129
Franjo Frančič: Pismo . . .	130
Mogoče vas bo zanimalo	
zvedeti, da	131
Katarina Fistrovič: Pesmi . . .	132
Peter Merku:	
Iz spominov na starše (V.) . . .	133
Martin Silvester: hrvaški pesnik	
Tadimir Božinović	135
Mitja Petaros:	
Izdelava novcev	139
Dušan F. Moravec: Pesmi . . .	141
Justin Stanovnik: Kulturno	
zaznamovanje za zmerom . . .	143
Ivo Jevnikar: Iz arhivov	
in predalov: Pogrešani	
tržaški padalec (II.)	145
Antena	148
Martin Jevnikar: Zamejska in	
zdomska literatura (Vinko	
Ošlak; Ruda Jurčec)	155
Ocene: Razstave: Dvajset let	
skupine 78; Franko Vecchiet	
v Trstu; Marcello Mascherini	
v Centru Skerk (Magda Jev-	
nikar); Knjige: Tri knjige o iz-	
letih po Sloveniji (Ciril Vel-	
kovrh).	157

Na platnicah: Pisma; Za smeh

Priloga: RAST 137-2000

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040/370846 - fax 040/633307
E-mail: urednistvo@mladika.com

Izdaja: MLADIKA z. z o. z.
Reg. na sodišču v Trstu št. 193



Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane
5.000 lir. Celoletna naročnina za Ita-
lijo 40.000 lir; nakazati na poštni
tekoči račun 11131331 – Mladika -
Trst. Letna naročnina za Slovenijo
40.000 lir ali enakovreden znesek v
drugih valutah. Druge države 45.000
lir (ali enakovreden znesek v tuji
valuti), po letalski pošti 55.000 lir.

Tisk in fotostavek:
"graphart snc", Obrtna cona Dolina
Dolina 507/10 - tel. 040/8325009



80 LET IN NEKAJ DNI PO POŽIGU NARODNEGA DOMA

Sobota 22. julija. Z ženo Fedoro greva zgodaj v mesto. Okoli 10h se že vračava k avtobusu v ulici Filzi, da bi se vrnila domov. Ko ovijeva okoli vogala v ulici Galatti, se nama prikaže neverjetna slika. Ulica Filzi ni prazna: dvajseterica prenatopežev ostrih, napatih potez se živčno premika po ulici. Ženska z izbuljenimi očmi in z veliko trikoloro okoli vratu je najbolj vznemirjena; to je obvezna agitatorka. Na okna in vhodna vrata Narodnega doma obešajo zastave in znake svojih gibanj: Lega nazionale, Unija Istranov, Svobodni občini Zadar in Rovinj v izgnanstvu, Federazione grigio-verde, Sardinski grenadirji... Zastopani so prav vsi. Drugi dvigajo lestve na fasado, kot bi šlo za naskok na srednjeveške gradove... Ni nobenega dvoma, to je nov napad na Narodni dom! Vsi so vsaj 60-letniki, mladih ni videti. Sredi ulice z mobitelom v roki in z držo voditelja stoji tisti, ki zgleda najmlajši in vodi akcijo: to je bivši župan Staffieri, novi Francesco Giunta, ki morda išče svoj prostor v zgodovini. Eden med prisotnimi govori s prijateljem: "Xe un colpo de man!"

Nenadoma pride avto z lovorovoma vencema. Zato torej služijo lestve. Venca bodo obesili nad slovenskima, ki sta že tam. Trikrat ju prekašajo po velikosti. Sporočilo je jasno: stavba Narodnega doma je naša že od leta 1920, naši mrtvi so važnejši od vaših, višja in dvatisočletna latinska civilizacija mora pokopati slovanske barbore.

Tista venca nočeta počastiti mrtvih, tam sta zato, da žalita žive.

Imena mrtvih, zapisana na vencih (trije so umrli drugod), so tudi na spomeniku "Mučenikov fašistične revolucije", ki stoji na pokopališču pri Sv. Ani. Napad iz leta 1920 so vedno predstavljali kot represalijo in danes ga povzdigujejo kot represalijo. To je bilo prvo veliko evropsko dejanje fašizma in danes proslavljajo povzdigovanje fašističnega nasilja. To je ponovitev akcije iz leta 1920, to je druga skrunitev stavbe. Pravih plamenov ni, vendar jih živo občutim: ozračje je nasičeno z nasiljem in napetostjo, s fanatizmom in rasizmom. Zdaj prihaja govornik in za njim oblasti. Ne moreva gledati dlje. Obstaja meja, preko katere se stvari ne da prenašati. Z ženo se vrneva in za vogalom se odpeljeva s taksijem. Iz sebe sva, kot žrtvi nasilja v duhu in na telesu.

dr. Paolo Petronio

35. študijski dnevi

DRAGA 2000

Od petka,

1. septembra,

do nedelje,

3. septembra 2000

Park Finžgarjevega doma
na Opčinah, Narodna 89

SLIKE NA PLATNICI: Pri Ferlugih so se 23. junija spomnili vseh padlih v prvi in drugi svetovni vojni z odkritjem spomenika; krovni organizaciji SSO in SKGZ sta se 13. julija z množično manifestacijo spomnili 80-letnice požiga Narodnega doma v Trstu; v Mavhinjah pa je tamkajšnje kulturno in športno društvo s prireditvijo na trgu proslavilo 10-letnico društvenega delovanja (foto Maver in KROMA).

UREDNIŠKI ODBOR: Jadranka Cergol, Lilijana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Ester Sferco, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar, Edvard Žerjal in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Marija Češcut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan Bajc, Ivo Kerže, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemas, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marjan Pertot, Mitja Petaros, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Marko Tavčar, Andrej Zaghet in člani uredniškega odbora.

Ni več obrabljena fraza?

Kar je med nami veljalo že kot obrabljena fraza, ki nam je pomagala opravičiti upadanje življenjske moči naše manjšinske skupnosti in razložiti ponavljajoče se krize v naši vsakdanjosti, postaja zdaj stvarnost. Rim nam priznava toliko pričakovani zaščitni zakon, o katerem smo upali, da nam bo dal vse manjšinske pravice. Jesensko zasedanje senata naj bi zapečatilo, kar je odobrila poslanska zbornica sredi julija.

Pa bomo s tem zakonom vsi zadovoljni?

Eni ne skrivajo svojega razočaranja, drugi so ravnodušni, še drugi pa so, nekoliko prisiljeno, navdušeni ali vsaj zadovoljni. Zakon avtomatično skoro nič ne zagotavlja, nič priznava, nič vrača, povsod je prisoten zloglasni "če", torej ne odgovarja pričakovanjem, ker nam ne jamči pravic, ki smo jih pričakovali in o katerih smo mislili, da nam pripadajo na podlagi ustave in mednarodnih pogodb. Morda smo se preveč prepuščali utvaram, misleč na južnotirolski model ali na dvojezičnost od Kopra do Pirana. Zakonsko besedilo, ki je s takimi mukami in težavami šlo skozi zbornico, nam prinaša veliko nedoločenih pravic in možnosti in vse ostaja v bistvu nedorečeno.

To pa nikakor ne pomeni, da ga moramo zavračati, čeprav se bo kdo v manjšini potrudil dokazati njegove šibke točke in nas skušal prepričati, da bo po sprejetju zakona slabše, kot je bilo doslej. Vsakomur privoščimo svoje veselje, toda dejstvo je, da bomo dobili zakonsko besedilo, ki končno priznava vse Slovence v deželi kot celoto. To je nesporen napredek. Zato se resnično veselijo novega zakona prav naši Benečani, tisti, ki so nanj najdlje čakali in so bili že na tem, da izginejo, a se bodo zdaj lahko zakonito sklicevali na svojo identiteto ter na jezikovno in kulturno povezanost z matico.

Nedorečenost zakonske zaščite pomeni v bistvu preizkušnjo naše manjšinske trdnosti in volje po preživetju. Odklepa nam vrata, ki jih bomo morali sami odpahnniti. Še naprej se bomo morali bojevati za pravice, toda tokrat bomo imeli na voljo instrumente in vladno jamstvo: paritetni odbor, deželne in šolske organe, občinske svete in ustanove, v katerih bomo lahko uveljavljali zakon in mu dajali nove razsežnosti in pomene. To bo v veliki meri odvisno od naše volje in sposobnosti. Gotovo ne bo lahko, ker moramo računati na delovanje krogov, ki nam niso naklonjeni, ampak perspektivo vendarle imamo. Ob tem bo nujno potrebno utrditi skupnost kot enoten organ, ki zna celovito skrbeti za svoje potrebe in svoje cilje. Zato si mora naša družba omisliti dolgoročno strategijo, katere glavni cilj je ohranitev slovenske prisotnosti na vsem našem teritoriju in zagotovitev take kvalitete skupnega življenja, ki bo privlačna za nove rodove in nagrada za tiste, ki bodo vztrajali.

Sergij Pahor

Pismo

Franjo Frančič

Oče,

vem, rekel boš, zdaj je prepozno moj sin, zdaj je šlo mimo, za naju, najin čas, najino življenje, vem, rekel boš, saj ne moreva nič spremeniti, preteklost je; in vendar ne morem drugače, moram ti napisati to pismo, za naju, za najin čas, za najino življenje. Morda mi je zdaj laže, ko sem fizično stotine kilometrov stran od tebe, morda bom zdaj zmozel zapisati najin skupni čas, ker, kakorkoli obračam, del tebe je v meni, nasledstvo krvi, trpka bolečina spoznanja, da si mi včasih še bližje. Včeraj sem bil v šotoru s temnopoltimi otroki, begunci iz sosednjih držav. Večina je bila dečkov, podhranjenih in pohabljenih, a vseeno, v njihovih očeh, na njihovih licih smeh. Brez posebnega razloga, morda, ker sem tako nerodno tovoril karton s povoji, morda, ker je to v njih. Vem, nisi se sprijaznil in se ne boš, da sem odšel, samo zame ni bilo nobene druge rešitve. Niti ne vem, kje bi začel, na prva leta me vežejo edini lepi in nežni spomini. Morda je bil to čas, ko me nisi zastrupljal s svojimi materialističnimi obsesijami, morda si samo takrat zmozel odprta čustva, ker sem bil zate le mali psiček, ki ga je treba vzgojiti. Če se samo spomnim svojih dveh bratov, če se samo spomnim blaznosti, kako si ustanovil družinsko mladinsko celico, ki se je vsak drugi dan sestajala po kosilu. Kot otroci smo tvojo resnobo, strogost in togost jemali skrajno resno. Kako bi lahko vedeli, da si se po dveh letih vrnil z Golega otoka? Kako bi lahko vedeli, da je tvoja zagrenjenost in razočaranje na izrojeno komunistično idejo tako velika, da si jo prikril, da si iz ideje naredil verovanje, družinsko vero? In mi smo bili tvoji pokorni služabniki eksperimenta. Deset, osem in sedem let smo bili stari, tvoji člani družinske celice. Takrat se še nisi skrival v svojem kabinetu in se opijal. Verjel si, da ti bodo zdaj sporočili, da je šlo zgolj za juridično pomoto, verjel si, da se ti bodo prišli tovariši iz komiteja opravičit. Čas čakanja pa si porabil zato, da si nas dresiral, zlomil, uničeval. Kako bi lahko pozabil novoletna

darila, ki smo jih tako željno pričakali? Za vsakega je bil zavoj, pustil si, da pogledamo igrače in sladkarije in nato dejal: in zdaj, dragi moji mali tovariši, bomo ta darila izročili tistim otrokom, ki so revnejši od nas! In si nam pobral darila, novoletna darila, ki smo jih tako željno čakali, in jih nesel drugim. Vsako novo leto se spominjam tega, nisi mogel razumeti, kako smo te sovražili tiste čase. In naša mama, tvoja žena, zakaj jo omenjam šele zdaj, njo, tvojo senco, tvojo zdresirano sužnjo in služkinjo. Ne pišem njej, začuda se je redko spomnim, kot nekakšna blede senca lebdi v mojih mislih. Povej mi, te ne preganja, te ne mučijo more, lahko spiš? Nje ni več, na koga se spravljaš sedaj, brata Blaža ni več, se spomniš Blaža? Niti dvajset let ni imel. Tvoj sin je bil?! Se spomniš svoje trofejne pištole, se spomniš, ko je poskušal prvič? In Robert, se je pobral, lahko spi brez tablet, lahko misli, lahko čuti, je pobegnil pred tabo? Vem, ne moremo pobegniti pred spomini. Samo, mi smo bili tako nemožni, tako prikladne žrtve. No, moja četica udarnikov, v vrsto postroj se! In smo korakali, niti dobro nismo shodili. In potem smo se pripravljali na sestanke družinske celice. Vsak je moral napisati, kako je preživel zadnji dan, kakšne načrte ima, kako se bo izboljšal. Z vsakim dnem vedno bolj napredujem! In potem smo brali drug pred drugim, ti si hodil okoli mize in pozorno poslušal. Sergej, si mi govoril, najmlajši si, a zato ne boš imel nikakršnega popusta! Sledile so tovariške kritike. In kazni. Počepi, sklece, tek. Večeri brez večerje. Tihe ure, ko nismo smeli spregovoriti niti besede. Oče, otroci smo bili, tvoji otroci. In potem tisto najhujše, šli smo ven, med ljudi. Z ničimer nismo smeli pokazati, kaj se godi za štirimi stenami. Kako strašljivo je bilo, kako smo se te bali? Pred drugimi pa, včasih te nisem prepoznal, ljubeč in nasmejan si bil. Doma si ukazoval, kričal, grleno sikal: tovariši, mali tovariši, več pričakujem od vas, solidarnost, delo, učenje in tovarštvo! Delo, delo, in še enkrat delo! To je bilo že potem, ko si se vrnil

zlomljen z Golega otoka. Na začetku si se redko umikal v kabinet. V začetku si pil na skrivaj. V začetku nisi razbijal. Potem pa, kako si mogel?! Nočni apeli za malo partijsko družinsko celico?! Postroj se! Iz vas bom naredil ljudi! Veste, kaj je to človek?! Človek z velikim Č. Na kolena! Golazen! Vem, da je med vami izdajalec, človek ne more trditi enkrat eno, drugič spet drugo! Človek mora imeti svojo hrbtenico in svoje prepričanje! Golazen mala, na tla! si kričal. Edino takrat je prišla mama, skoraj plazila se je in moledovala: prosim te, pusti jih, saj grem po vino, saj že grem, samo pusti jih, da se naspijo. Se kdaj spomniš teh noči oče?! Se spomniš, kako si nam prinesel rutke in modre pionirske kapice z rdečimi zvezdami? Postrojil si nas v vrsto in nagovoril: Blaž, Robert, Sergej, mladi pionirji, mladi tovariši, od sedaj naprej se bomo teoretično izpopolnjevali. Se spomniš tiste grde kopalnice in na natančne kose zrezane časopisne lističe? Takrat si bil že obseden, da so morale biti stvari simetrične, na svojem mestu. Morda te je v to prisilil arest, morda si se sam. In potem si vzel eno od svojih svetih knjig, posedli smo za mizo in Blaž je bral: ...če ne govorimo o marksističnem programu po otročje, temveč marksistično, ni prav nič težko razumeti že prvi hip, da se ta program nanaša na boržuazno demokratska nacionalna gibanja. Če je to tako in nedvoumno je tako - očitno je, da se ta program nanaša na vse politične programe. Če bi Roza Luxemburg le malo premislila... No, kdo je Roza Luxemburg? si spraševal. Odgovor ni bil nikoli dovolj popoln. Kaj ne veste, kako pomembno je poznati zgodovinske temelje, le resnica, materialistična resnica osvobaja! Kaj, ne boste mi skrenili s poti, ne boste klečali po hudičevih hramih, ne boste živeli v temi neukosti, ob meni že ne! Marš, klečat! In potem so bili tam trije pari sirkovih krtač, pokleknilo smo v temo in sirk se je počasi zažiral v meso. Niti pogledati nismo upali drug drugega. Bili smo samo otroci in iz nas si naredil molčeče frustrance, ki še dolga leta niso mogli zaspiti brez luči ali svetlobe sveče. Takrat sem se prvič vprašal. Zakaj sploh živim?! Samo dopustovanja so bila nekoliko prijaznejša. Iz družinske komunistične celice smo postali gozdozniki. Tu si se sprostil, ko si nam kazal zanke in vozle, signalizacijo, orientacijo s kompasom, ko si zvečer sedel ob ognju in morda razmišljal o svojem otroštvu, o katerem nam nisi nikdar pripovedoval. A tudi tu nisi mogel iz svoje kože. Vstajali smo ob zori, tek, mrzla voda iz studenca, telovadba. Špartanski duh, dragi moji pionirčki, zdrav

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče vas bo zanimalo zvedeti, da...

- da sta v zadnjem času izšli dve knjigi o šestih medžugorskih vidcih, katerih avtorji, francoski oziroma italijanski strokovnjaki, psihiatri in psihologi, prihajajo do zaključka, ki izključuje pri vidcih (med njimi so nekateri že poročeni) vsakršno prevaro...
- da je ustanova Alexander von Humboldt v Zvezni republiki Nemčiji dala štipendijo 79 slovenskim raziskovalcem in da je trenutno sedem slovenskih raziskovalcev na delu v Nemčiji...
- da v Sloveniji danes živi od 600 do 1000 rjavih medvedov, in sicer v glavnem na Dolenjskem, posebno v okolici Sodražice, kjer jih videvajo vsak dan...
- da so v marcu v portugalski prestolnici Lizboni odprli razstavo z naslovom ARHITEKT JOŽE PLEČNIK - MODERNI KLASIK...
- da vsako leto v Franciji natisnejo 38.000 knjig, kar znaša po eno knjigo vsake četrte ure...
- da iz študije "Verska svoboda", ki vsebuje poročilo o položaju kristjanov v 46 muslimanskih državah, izhaja, da versko svobodo najmanj omejuje Kazakstan, največ pa Saudska Arabija...
- da se je v zadnji vojni v okviru rdečearmjskih enot bojevala tudi Jugoslovanska legija, sestavljena povečini iz ustašev, ki so bili zajeti pri Stalingradu, in da je bilo v njej 440 Slovencev...
- da je Svetopisemska družba Slovenije izdala računalniško verzijo Svetega pisma za slepe...
- da je v Italiji pet milijonov ljudi, ki so zasvojeni od alkohola...
- da je pri turinski založbi Einaudi pred izidom knjiga spominov znanega vatikanskega diplomata kardinala Casarolija, kjer je govora tudi o njegovih stikih z jugoslovansko vlado in s Titom...
- da je knjiga Borisa Pahorja *Nekropola*, ki pripoveduje o nacističnem taborišču Natzweiler v Vogezih, izšla v francoščini tudi v žepni izdaji...

duh v zdravem telesu, disciplinirane misli, eden med vami bo pripravljen, ko pride čas, dajmo, da sliši pesem. In potem smo peli, udarniške, borbene, partizanske in včasih kakšno narodno zavedno. Eden med vami bo pripravljen! je odmevalo. Še danes ne vem, kako je Blaž našel pištolo, takrat mu ni uspelo, samo obstrelil si je nogo, a hodnik je bil poln krvi, mama je

Katarina Fistrovič

Domotožje

*Ko vprašam se: Kaj človek je? Kam gre? -
zagledam zvezde, ki dehte kot rože;
zavonjam rože, ki kot zvezde se iskre,
in me preplavi tiho domotožje.*

Božje niti

*Večkrat v teh
mrakobnih časih
slišim lastno uro biti.*

*Vem, da mavrično
so razprostrte
prek te ure
Božje niti.*

Zlato pšenično klasje

*Zlato pšenično klasje
ti bom v naročje nasula,
ko se bova poročila.
Ti dragocen si kot zlato.
Jaz sem preprosta kot pšenica.
Kot klasje
bova po njivah življenja valovala.
Del klasja jaz. Del ti.
Oba del iste bilke.*

stala tam in tulila, ti pa, mirno si dejal: niti tega ne moreš opraviti kot mož! Videl sem tiste velike steklene bratove oči, videl sem njegovo nemoč in trmo, fanatičnost, ki jo je podedoval po tebi. In od takrat naprej naj bi bil jaz tvoj izbranec. Jaz sem moral brati Leninova zbrana dela, jaz sem prvi vstajal in pripravljaj boren zajtrk. Obred prehranjevanja je bil spet nekaj posebnega. Vsak je imel svojo posodo, ki je

služila za vso hrano. Po redki juhi si natančno razdelil vsakemu po pet žlic krompirjevega golaža. Potiskal si ravnilo v plastične skodelice in meril, da so natančno trije deli. Bilo je ravno toliko hrane, da smo bili lačni. Ostanek si zlil v školjko. Brisali smo s tankimi rezinami kruha naše posode in izpod čela opazovali, če nam prineseš še kaj. Ne bi rad iz vas zredil pomehkužene malomeščane. Pa tvoji dohodki na inštitutu sploh niso bili tako majhni. Samo, tudi tvoja služba je bila tabu tema, v bistvu smo lahko govorili le to, kar si nam pripravil po programu. Mar ne oče?! In ko mi je mama odrezala nov kos kruha, si stal tam zadaj, oprezal si, čisto mirno si stopil do mene in mi ga izbil iz roke. Sergej, Sergej, vedno bolj dvomim vate, ti pa, ne dajte mu potuhe! Na tla, na vse štiri, poberi in poljubi kruh! si kričal. Ne vem kako, spominjam se najmanjših detajlov. To je bilo prej, preden si se začel umikati v svojo sobo in se zaklepati za dan, dva. Neslišno, kot sence smo se gibal po stanovanju. In si pričel piti. Najprej enkrat mesečno, nato vsako soboto in nedeljo. Ob ponedeljkih se je dogajal čudež, bil si prepit in prijazen. Vem, da me sovražite, samo, samo to počnem v vaše dobro, si govoril in nam razdelil goro pudinga. Naj kar pije, smo si mislili sami pri sebi, naj, potem je čisto drugačen. Mati pa je bila zaskrbljena in prvič se je zgodilo, da je odšla od doma. Če si zdaj predstavljam golo četverico, očeta in tri sinove, ki ob jutrih telovadijo, če si zdaj priklíčem vse tisto nasilje in prisilo, spoznanje, da so bile redke fizične kazni in klečanje v temi na sirkovih krtačah še najmanj. Najhujši je bil pekel pričakovanja, kaj nam pripravlaš. Dva dni po tistem, ko si je Blaž obstrelil nogo, smo šli ven, na Rožnik. Ustavil te je znanec. To so moji trije mali tovariši, si mu rekel, velike načrte imam z njimi. In kaj je s srednjim? Ah, nič, malo se je potolkel, saj veš, kljub vsemu so otroci, si se zlagal. Mi pa smo stali tam in gledali v tla. Jezno si pospešil in vedeli smo, da nas čaka peklenski večer. Spanje je bilo pribežališče, tu si bil vsaj malo usmiljen. Ob desetih si zaklical: luč! Čez minuto smo spali. Nekoč pa kljub utrujenosti nisem mogel zatisniti očesa, videl sem, kako si vstopil v našo sobo, sedel si na stol, objel glavo z rokami in se zibal, zibal. Nisem zbral dovolj poguma, da bi stopil k tebi, te pobožal, te vprašal: kaj je oče, kaj se dogaja s tabo, ti lahko pomagam?

Se še spominjaš oče, pišem ti zdaj, ko sam sedim v sobi pred posteljo svojega sina in se sprašujem: kje je ljubezen včerajšnjega dne?

Iz spominov na starše (V.)

Peter Merkù

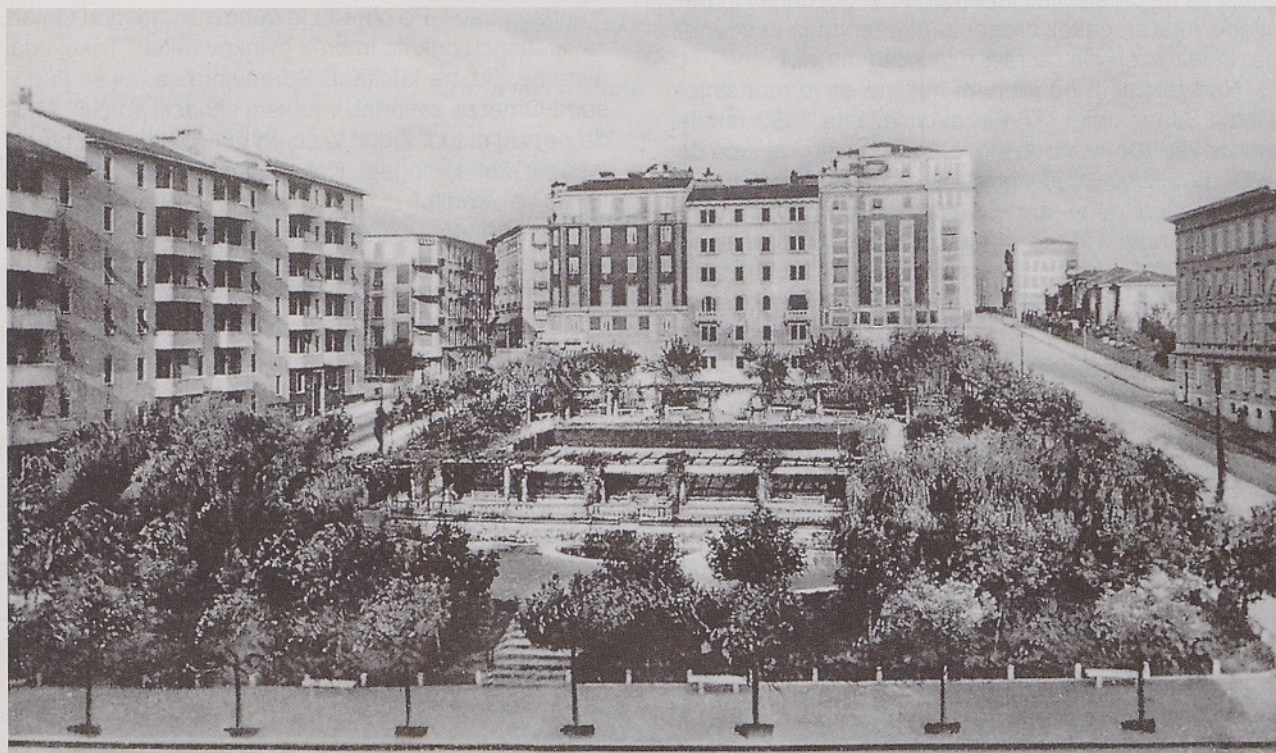
Z očetom sva se odpravila od doma proti mestnemu središču. Verjetno sva bila namenjena k maši v cerkev sv. Antona Novega. Moralo je biti že pozno jeseni, saj sva oba nosila že plašč in oče je imel tudi klobuk na glavi.

Na Borznem trgu, nekje blizu današnje Portizze, ko sva se skoro prerivala med nedeljsko množico, nama pride naproti gospod srednje postave, približno iste starosti kot oče, v lepi obleki iz toplega blaga, izpod katere je bil videti debel pulover. Okoli vratu je imel ovit volnen šal, kot ga navadno nosijo umetniki, in, če me spomin ne vara, je imel baskovsko čepico na glavi. Ko naju zagleda, se ustavi, se nama približa in začne emfatično pozdravljati očeta. Da ne bi motili sprehajajoče se gospode, naju je, drže z obema rokama očetovo roko, skušal potegniti na cesto ob robu pločnika. Od vseh bolj ali manj priložnostnih besed, ki sta si jih z očetom izmenjala, je naslednji stavek, ki mi je odtlej ostal živo v spominu, naredil name velik vtis: "Fossi tuti come Lei, signor Merkù, no lo diment-

cherò mai." (Ko bi vsi bili taki kot Vi, gospod Merkù, nikoli Vas ne bom pozabil.)

Čeprav sem čutil, da se dogaja nekaj svojevrstnega, mi vendar ni bilo jasno, za kaj gre. Ko se je torej vljudni gospod poslovil, sem vprašal očeta, kdo je sploh bil. "To je odvetnik Bolaffio. Ker je Žid, se ga mnogi izogibajo. Do mene pa je tak, ker se jaz do nje-ga še vedno obnašam kot doslej." Tega pa oče ni delal iz previdnega pomilovanja ali "guardinga commiserazione", kot piše o podobnih primerih v knjigi "Nel segno di Geremia". Kot Slovenec se je čutil izpostavljenega, zato je njegovo obnašanje izhajalo iz človeške in politične solidarnosti.

Bilo je leta 1968, ko mi je oče pisal: "Morda sem prezrl, vendar se mi ne zdi, da bi kdajkoli v svojem ta čas že dolgem življenju zasledil v kakšnem časopisu ali knjigi, oziroma slišal v kakšnem govoru razlago vzrokov za kompleks manjvrednosti, ki ga imamo mi, tržaški Slovenci. Tu pa tam sem naletel na kakšen namig, a ne na resno proučitev vzrokov in posledic



Trg Carlo Alberto v Trstu.

tega kompleksa. Medtem ko bi njihovo spoznanje lahko marsikomu izmed nas koristilo, bi za nekatere površne someščane italijanskega jezika, ki so se jih v izobilju posluževali, bili gotovo presenetljivi.

Samo nekdo, ki je že bil opečen, lahko popolnoma razume prestano bolečino - ker jo je pretrpel na lastni koži... Vsakršne opekline, kakorkoli prizadete, so boleče in povzročajo trpljenje bližnjemu, kar smo v tem primeru mi, tržaški Slovenci!

‘Ščavi!’ - le zakaj? Ni to naivno vprašanje, saj je naša bolečina obstajala, ko še ni bilo ne Jugoslavije ne Tita!

In res je že leta 1864 Pietro Kandler, legalni in pravni občinski svetovalec, občinski prokurist in c. k. vladni svetovalec, zapisal v svojem govoru o Timavi (*Discorso sul Timavo*): “Ma di questi nomi slavi scritti come stanno sulle tavole geografiche moderne, accolti nelle moderne scritture, ho ribrezzo, non potendomi persuadere che alla nomenclatura di lingua nobile, culta, giustificata dalla storia e dalla ragione, debbasi preferire la lingua idiota, la rozza e volgarissima, sragionata oltre ogni credere; ho ribrezzo di trasportare la lingua di stupidi boscaroli e pastori, in altra qualunque; che sia nobile e culta, per discendere fino alla ridicolezza di sproloqui.” (A ta slovenska imena, kakor so zapisana na modernih geografskih kartah, sprejeta v moderne spise, se mi studijo, saj se ne morem prepričati, da bi namesto nomenklature v plemeniten, učenem jeziku, ki ga opravičujeta zgodovina in razum, morali dati prednost narečnemu, robatemu, izredno prostaškemu in neverjetno nespametnemu izražanju; gnusi se mi predstavljati jezik neumnih gozdarjev in pastirjev v kateregakoli drugega, plemenitega in učene-ga, in tako zdrkniti na raven praznih marnj.)

Nad takimi in podobnimi mislimi se je monsinjor Matija Sila v knjigi “Trst in okolica” leta 1882 takole pritoževal: “Omikanega človeka, ki ima še kaj srca do svojega bližnjega, kar groza popade nad tako tužno pustnjo strastnega sovraštva in satanskega zaničevanja Slovanov. Take, mnogo grše goličave, nego so kraške pečine, trebalo bi v srcu in umu mnogih ‘učenjakov’ pred ‘pogozditi’, kakor temne propade napolniti jih in zasuti.” (Una persona colta, che ha ancora un po’ di cuore per il prossimo, rimane inorridita di fronte alla triste landa di veemente odio e satanico disprezzo verso gli slavi. Tali lande brulle, assai più brutte che non quelle delle rupi carsiche, andrebbero prima ‘imboschite’ nel cuore e nella mente di molti ‘studiosi’, che non colmate come oscuri precipizi e abbonite.)

Ali ni bilo to sramotno obnašanje do nas istega iz vora in narave kot ono do Židov? In če je tako, mar ni to čisti rasizem?

Vse pavorke, demonstracije ali kongresi proti rasizmu, ki se vršijo v Trstu, ne prepričajo, so dvomljivega okusa, če ne izpostavijo in osvetlijo tudi protislovenski rasizem, ki še vedno biva v nekaterih srcih v Trstu.

Nelagodno mi je, ko se spomnim drugega pripetljaja. Kot že večkrat, sva se s prijateljem G. M. iz sosed-

nje hiše vračala domov po ulici Giuseppe Revere, ki je bila morda že preimenovana v Vittorio Locchi, po igri s frnikulami, ali bolje rečeno ščinkami, kot smo jim mi pravili, na bližnjem trgu Carlo Alberto. Med potjo sva srečala fanta R. W., nekoliko starejšega od naju, ki je stanoval tudi v bližini, s katerim pa smo se redkokdaj igrali. Jaz sem ga pozdravil kot vedno, prijatelj pa ne. Še celo opomnil me je: “Cossa te lo saludi, no te sa che el xe ebreo?” (Kaj ga pozdravljaš, mar ne veš, da je Žid?)

Zaprepaščen sem bil. Stvar mi je ostala na želodcu. Komaj se je oče vrnil iz urada in smo zvečer sedeli vsi okoli mize, sem povedal, kaj se je zgodilo in vprašal, kako naj se v prihodnje ravnam. Odgovor je bil zelo kratek in odločen: “Kot vedno.” In tako sem morda celo ostentativno tudi storil. Nekega dne, ne vem točno kdaj, sem zagledal na tleh pred vhodom hiše, v kateri je R. W. stanoval, nekaj knjig. Ena izmed njih je takoj pritegnila mojo pozornost: bil je nemški tehniški priročnik “Hütte”. Tako rad bi ga obdržal, pa sem ga spet položil k drugim knjigam, ker ni bil moj. Slutil sem, da se je zgodila krivica, pri kateri nisem želel nikakor biti soudeležen. Odtlej nisem fanta več srečal... do povojnega časa.

V že omenjeni knjigi “Nel segno di Geremia” je ponatisnjen članek iz tednika tržaške kurije “Vita Nuova” iz časa fašizma. Sluteč, da so Židje tudi v Trstu ogroženi, jim avtor svetuje, naj se dajo krstiti, češ da bi to bila edina možna rešitev. Mnogi so sledili moralno strašnemu nasvetu. Kot mi je oče pripovedoval, je nekoč prisostvoval takemu krstu, ker ga je krščenec menda povabil. Po obredu je duhovnik, gospod Omerza, krščencu odkrito in brez ovinkov rekel: “Tako, zdaj niste ne Žid, ne kristjan!” Sprašujem se, ali se je gospod Omerza zavedal, v kakšni situaciji so bili? Morda ne, saj si tudi Židje, ki so se dali krstiti, niso bili na jasnem, kaj se dogaja. Kako naj bi vnaprej vedeli, kaj se bo še zgodilo!

Leta 1938 so bili sprejeti zakoni za zaščito rase, “leggi per la difesa della razza”. Njihove posledice smo občutili tudi že na začetku šolskega leta: nepričakovano ni bilo več med nami dveh sošolcev, manjkal je Jona pa še eden, čigar imena se žal več ne spominjam. Bila sta namreč Žida, zaradi česar jima ni bilo več dovoljeno slediti pouku.

Po sprejetju zakonov o rasni diskriminaciji je tržaška univerza v odstotkih izključila največ študentov židovskega porekla. Njim se je ob 60-letnici tega neslavnega poglavja želela oddolžiti s spominsko ploščo v avli pravne fakultete. Tam vsakdo lahko bere: “L’Università di Trieste ricorda alle nuove generazioni gli studenti e i docenti ebrei che violenza di inique leggi...” Jasno in nedvoumno so na njej imenovane žrtve. Neizbežno se človeku vsiljuje primerjava z drugo spominsko ploščo, z ono v veži bivšega Narodnega doma, ki ga danes prav tako upravlja tržaška univerza. Dvojna morala? Ne, sploh nobena!

Morje in sonce na dlani dneva

Hrvaški pesnik Tadimir Božinović, rojen 20. januarja 1926 v Trogiru, je po poklicu profesor hrvaškega jezika in književnosti ter diplomirani pravnik. Kor profesor srednje šole je služboval v Trogiru in Splitu. Od 1964 do 1970 je bil tajnik Pravne fakultete v Splitu. Tu tudi sedaj živi in javno deluje kot publicist in književnik. Je eden izmed avtorjev več srednješolskih učbenikov in priročnikov.

Pesniška zbirka **Morje in sonce na dlani dneva** (Split, 1998) je njegova enajsta zbirka (tri je izdal skupaj s pesnico Stanislavo Adamić). V njej je poezija primorskih razpoloženj in podob. Z njo je presenetil vse, ki so mislili, da je že končal svoj opus. Presenetil pa je tudi s tematiko pesmi. Medtem ko so bile prejšnje zbirke le deloma primorske, mediteranske, kot ugotavlja dober poznavalec njegove lirike, recenzent zbirke prof. dr. Zdravko Mužinić, pa je naj-novejša zbirka večinoma navdahnjena s primorskimi slikami in razpoloženji. V raznih variantah izpoveduje in slika vse, kar ga je navduševalo in prevzemalo v življenju od najbolj zgodnjih let: primorska, mediteranska razpoloženja, sonce, morje, zalivi, skale, oljke, cvetje in ptice, svitanja in sončni zahodi, barke, pogosto nasedle in zapuščene, ribiči, mornarji, zvonovi primorskih cerkvic in seveda tudi nebo z zvezdami. To je poezija slik in razpoloženj, pogosto diti-rambskih, včasih tudi otožnih. Pesnik v tej zbirki uspešno nadaljuje pesniško linijo, ki jo je začel Vladimir Nazor, origi-nalno nadaljevala Ante Cettineo in Frano Alfirević in za njima še cela vrsta mladih pesnikov. V pesmi sicer srečamo tudi reminiscence in pesmi drugih pesnikov, vendar je Božinović tuje elemente kreativno asimiliral in ostal izviren.

V zbirki *Morje in sonce na dlani dneva* se je predstavil kot nadaljevalec najboljše tradicije lirike primorskega okolja. Za njegove pesmi so značilne tele poteze: jasnost, neposrednost, spontanost, živahen ritem in izvirna metaforika.

V zbirki srečamo tudi tri barvne slike - delo dr. sc. Branka Božinovića.

Priredil Martin Silvester

ČEŠNJA

Češnja je zacvetela
pod oknom
moje sobe
Nedolžna in bela
v lepoti
svojih cvetnih lističev
podobna deklici in dečku
pri svetem obhajilu

Ko vdiham vonj
njenih cvetov
čutim davna otroštva
v soncu jutra
ki je živelo in raslo
v zrcalu majhnega zaliva
in svetlega dneva

Duša mi sanja
razigrana

na dnu
peščenega morja
Rastejo ob reki
s topoli zlomljenih prstov
ki so utrujene roke
stegovali
k ranjenim pticam
višin

Z valovi jutra
v hoji
z vetrovi
v objem

POMARANČA

Ko cvete
aprila
hodim
med vrstami
njenih cvetov

Z vonjem spravlja v začudenje
razcvetela
sporočila
pomladi

V očeh so ji sanje zgodnjih zarij
z bisernimi zrcni rose

Na cvetnih lističih ji počiva večer

MOJE MESTO RASTE

Glej
kako raste Trogir
in se krepí
razgiban
z brodovjem
v luki

Plavajo zgodbe mesta otoka
pod budno stražo Čiova
in Balana

Svetilnik
nove plovbe
osvetljuje

Plava v resničnosti daljnih morij
v katerih cvetejo korale
in alge

vseh barv

KORAKI MOJIH ŽELJA

Koraki mojih želja
mirujejo ponoči
na strehah hiš
v tihem trepetu
alg
in školjk

TROGIR OTOK LEPOTE V KAMNU

Popek
na ustnicah neodprtega vala
ozrcaljen v cvetličnjaku
najlepših rož

Ulice in riva so tiha pesem
sotto voce
ki preneha v jutru
rosnem in čistem
ko ribiči prinašajo
pravkar ulovljene ribe
ko se sonce veseli dneva
in žarke razsipa naokrog

Trogir je lep in drag
ko sence opoldanskega sonca
[objamejo življenje
kamnitih trgov
kamnitega mesta

Otok lepote v kamnu
je zrasel iz sijaja morskih zvezd
Z očmi kliče jutra
z belih čipk
ki jih vetrovi in deževja
pletejo ponoči

Naj se vesele tvoji zvoniki
ko ptice
poletajo v nebo

KOT VEDNO

Z veselim klasjem zrelega žita
prisluškujem pesmi
zarje in jutra
ko morje prebuja zaspale ljubezni
na kamenju
razigranega življenja

Valovi šepetajo molitev

Sence vežejo osamljenost mesta
z razigranimi trenutki

Lepo je tisto

kar se v zarji svita

drago je tisto

kar v jutru
razžarja ljubezen

Kot vedno

k nebu šepetamo
molitve in želje

LILIJA

Beli in modri
lilijini cvetovi
se spuščajo

po lestvah neba
in poletja
Zarja jih pozdravlja
z glasovi
ki rastejo
v tihem trepetu
oči
za praznik
ki prihaja

V tišini noči
med pogovori skal
in morja
šelesti listje

Tedaj cvete lilija
v barvah poletja

GRAFITI NA KAMNITI STENI POLEG MORJA

Na kamnitem zidu
stare kamnite stavbe
so izpisane besede
o življenju
mornarjev in ribičev

Njihova razumevanja
usode

Kakšen časnik!
Vse sama sporočila
zgodbe
pesmi
romani
na starem kamnitem zidu

Na kamnu ki ga briše
čas

VETER SE JE RAZIGRAL

Veter se je razigral po polju
in cestah dneva
Z barvami v roki
in čopičem

Pobarval bo listje v zeleno modro
barvo morja
in rumeno barvo sonca -
rdečo rumeno barvo večera

Na kamenju in rožmarinu
žuki in lavandi
veter riše

Kamenje bo zraslo
v svinčeno sivi barvi oblaka
maki v rdeče rumeni barvi krvi
neke davne pomladi

NA ROKAH NOČI

Na rokah noči
nosim sonce jutra
beli pesek po poteh ljubezni
Okna se bodo razcvetela:
razcvetelo se bo jutro
s pticami polnimi petja
v kamnu in soncu
ob majhni reki
katere klic prihodnosti slišijo

Jutranji zvonovi bodo prebudili
[svitanje

ki bo priklicalo življenje
s poljubi mladega sonca

Poiskal bom topole
ki se zibljejo na valovih večera
se prepletajo z jadri jutra
naj me popeljejo na morje

DAN JE ŽIDANE VOLJE

Dan je židane volje v pogledih ljudi
in ptic
v radosti cvetja
na dlani dneva

Ptice cvrčijo od sreče
razsipajo petje po gozdu
in gaju
krošnje borov pletè
z zlatimi nitmi jutranjih žarkov

[sonca

Marljive roke težakov negujejo
[ljubezen

na njivah in livadah
Roke ribičev na potih
ki po njih se giblje riba
Ljubezen toplo in drago
s pesmijo ptic v jutro

Dan je židane volje
v cvetju
na mizi dneva

MISLI IN HREPENENJA

Misli in hrepenenja
bodo odšla s pepelom noči
Ko se približam k tebi
bom brez spomina
Plameneča zvezda sneta z neba
odpadli list z debla
val smeha v zarji
s pemijo mornarja

Reka ki zbira deževje

Slike v očeh hranijo spomine
na razprtih dlaneh planin
ki krepijo žuljave roke ribičev
polne grenkobe in trpljenja

poslušal bom pogovor drevja in morja
ki ponoči zveni kot zlato
moji koraki bodo v vetru vse daljši
srce utrujeno
raztrgano od misli

PESEM MLADEGA MORNARJA

Roke stegujem k zvezdam morja
ki bisernim školjkam dajo sijaj
Hrepenim po pesmi rodnega kraja
in po sončnem sijaju
od Boga danega domačega kraja

Moje srce utripa na poti sreče
moja ljubezen je v dragem kraju
Tam kjer škržat s pesmijo odpira srca
ribe se premetavajo v zrcalu morja
školjke grozdijo
na skalah v morju
ki jih spirajo valovi

Tam se sliši šum galebovih kril

Moj brod je na poti v dragi kraj
prišel bom dragi v objem
z najlepšimi željami
in rožami jutra

Najino srečanje bo pozvalo ljubezen
utišati zagnani val

NAJ SE VRNEJO STARE PESMI

Kdaj bomo spet slišali tiho pesem
ob zatonu večera

mladika

Občutili veselje dneva na ustnicah valov
ko bo sonce razpelo mreže ljubezni
na dozorela polja razigranega žita
Tihi vetrovi
zaigrali v cvetju noči -
Ko bodo prišli mirni večeri

Naj se vrnejo stare pesmi
besede naj igrajo
naj zvonijo v srcih in duši
kot nekdanj

Želje in pričakovanja bodo poletala
s pticami
naproti novemu dnevu
Razlivala se bo pesem po kamenju
in morju
razsipala po ulicah

Otroci bodo pletli lovorjeve veje
za vence veselja

ŽELJE

To jutro je moje srce igralo v glasu
veselilo se je novega dne
v rasti otrok s starševsko nežnostjo
hvaležni Domovini
Naj jim radost cvete v duši
oči naj se smehljajo trgatvam
besede naj izgovarjajo z ustnicami sreče
Toplina doma naj vre iz srca
in iz ljubezni do domačega kraja

Naj se otroci dvigajo naj rastejo
se vesele zahoda sonca prihoda večera
Jutra naj odpirajo s širino polja in morja
ko hodijo po modrih brazdah
Ladje naj bodo sporočilo radosti
svetloba noči

Naj se otroci dvigajo
naj rastejo s pesmijo valov
pod domovinskim nebom
ljubezni

ZAMAH

Zaman se vzpenja
veliki val
iz dneva
v dan
zaman želi

doseči mesec
in zvezde
Neba
dlan

Zaman je razpel jadra
pripravil vrvi
z vesli pohitel
vetru v krilo
da bi mu lažje
bilo

Izgubil se je v očeh
zatona

KO BI IMEL ČAS

Ko bi imel čas
bi opazoval rast trave na livadi
igral bi se s sencami v parkih
in na ulicah
Lovil bi zvezde v morjih
ptice na deblih

Poiskal bi nekaj daljnega
od nekaj

Žalostne izkušnje bi natovoril na ladje
in jih popeljal po poteh pozabe
Objemal bi čeri na katerih se odpočivajo galebi

Odpiral bi valove ki umirajo
da more razigrano sonce lažje priti na obalo
pokrito s klasjem žita

Obiskal bi pota davnih potovanj

SAMOTNA SVETILKA

Svetli ponoči na vogalu stare hiše
visoko nad oknom
da je valovi ne ugasnejo
da je bliže
mesecu in zvezdam

V ulici senca pri senci
in sledovi korakov
in stopinj
govedi in ljudi
še vedno glasni

Listje pada in skače do oken
šušti
izgubljeno v noči

Galebi z zazibanimi jadri
v višini samotne svetilke
govorijo
glasni

V moji sobi na mizi vaza
s svetlobo

samotne svetilke

O DOMOVINA

“Vsi smo priče
v veliki knjigi Časa”
Stanislava Adamic:
Vsi smo priče

Brez tebe smo bili solze rose
na vejah češmina in dračja
Kaplje v reki
ki odhajajo
v nemir daljav
in izginjajo v sencah noči
pred jutranjo molitvijo valov

Listje poldneva
z vetrom v igri

Majhne svetilke
ki jih prižgejo zvezde
na poteh neprehodne morske gladine

Reka v razkoraku
z jutrom

NOSTALGIJA

Kje je zdaj tiho spanje
neke davne jeseni
Sonce je razsipalo svoje poslednje zlato
v pesmi večera
Sonce ki sveti in greje
se odpočiva v očeh morja
ko je molk zaprt na valovih zarje
ki jim veter raznaša
pepel spominov

Tam so naše želje
in nade

In molitve

Morda tudi tihi sen
zgodnjih juter

Prevedel **Martin Silvester**

Izdelava novcev

Mitja Petaros

Tehnike izdelave novcev so se v teku stoletij zelo malo razlikovale med seboj. Tu bomo v skopih obrisih opisali, kako sploh nastajajo kovanci.

Zgodovinarji so dognali, da rojstvo prvega monetarnega sistema sega v 7. stoletje pr. Kr. v Lidijem kraljestvu (v Mali Aziji, na območju današnje Turčije), ko so začeli sistematično označevati koščke kovine (določene teže in zlitine) s specifičnim vzorcem (v tistem primeru z levjo glavo - simbolom lidijskih kraljev). Pred tem so trgovci uporabljali za večja plačila ploščice elektruma (naravne zlitine, sestavljene iz 4/5 zlata in 1/5 srebra), ki so jih označevali z lastnim znakom, a teh ne upoštevamo še kot prave novce, saj njihova teža in velikost nista bili predhodno določeni in so bile take ploščice med sabo zelo različne.

Uporaba novcev kot plačilnega sredstva se je hitro razširila po vsej Mali Aziji in njihovo izdajanje so prevzeli takratni oblastniki, ki so določevali tip, zlitino, težo, velikost in obliko novcev, na katere so vtisnili svoje simbole. Te simbole so nakovali tako, da so izbrano risbo izrezljali v negativu na železno ali bakreno palico, pod katero so postavili žlahtnejšo kovino in so nato udrihali po njej. Zato take novce imenujemo kovanice. Najprej so kovanci imeli vzorec samo na eni strani, že v drugi polovici 6. stoletja pr. Kr. pa so tudi na podlago, ki je dotlej služila, zato da nepremično zadržuje novce, izrezljali podobo v negativu, tako da je pod udarci kladiva nastajal vzorec na obeh straneh. V starem Rimu so pred kovanimi novci uporabljali za plačilno sredstvo ulite kose bakra točno določene teže z raznimi znamenji. Od cesarskega obdobja dalje pa so v antičnem Rimu denar le kovali. Zanimivo je, da je v glavnih obrisih nastanek kovancev ostal skoraj nespremenjen od antike vse do danes, saj je postopek enak, spremenila se je le tehnika kovanja. Tako so novce kovali ročno s kladivom do petnajstega stoletja, edina razlika je bila v boljši tehniki pridobivanja obročkov za različne vrste in vrednosti (v bolj ali manj bogati zlitini) kovancev in v izdelavi pečatov. Novo obdobje pri izdelavi kovancev je nastopilo med šestnajstim in sedemnajstim stoletjem, ko so začeli uporabljati prve mehanske stiskalnice tudi v ta namen. A novi način kovanja si je le s težavo utiral pot, saj so ročno kovanje denarja opustili npr. v papeški kovnici (ki je gotovo bila med bolj modernimi) komaj leta 1634, v Angliji pa so kovance začeli izdelovati mehansko komaj leta 1662 (mnogo vzrokov je botrovalo, da so prvi "stroji" le

s težavo nadomeščali obrtniško izdelovanje kovancev, nenazadnje tudi to, da je do tedaj bilo potrebno veliko število mož, da bi bili kos popraševanju po kovanem denarju, "stroji" pa so izpodrinjali delovno silo in pridobljene privilegije - saj niso vsakemu dovolili vstopa v kovnico in dela v njej - že tedaj). V teku stoletij se je spreminjala tudi izdelava pečatov, ki so jih uporabljali za kovanje denarja. Že v antični Grčiji so poznali in uporabljali delovne punce (punec je služil, da so odtisnili izbrano podobo na pečat, ki pa se je z uporabo pokvaril in celo razbil, tako so lahko s puncem izdelali nov pečat popolnoma enak prejšnjemu). Spreminjala se je tudi estetska podoba kovancev in z njo priprava pečatov (nekateri kovanci so prave male umetnine, druge pa so očitno izdelali le delavci v kovnici; v nekaterih obdobjih so na novcih prevladovali figure in portreti, v drugih pa so odtisnili le monograme in razne napise). Za srednji vek (npr. od 9.



do 13. stoletja) je značilno, da so kovance raznih mest ločevale le grafične podobe (črke in podobno), včasih morda s križem na hrbtni strani kovanca (saj je bilo zelo lahko izdelati punec v obliki križa in ga nato odtisniti na pečat).

Kot smo že omenili, je v sedemnajstem stoletju kovni pečatnik (z ravnotežniško stiskalnico, ki je bila v principu podobna tisti, ki so jo uporabljali za tiskanje knjig) popolnoma revolucioniral kovanje novcev, saj je mehanski način izdelave dovolil, da so bili kovanci mnogo bolj enakomerni in točni od tistih, ki so jih skovali ročno. Tako je bilo tudi manj možnosti, da bi nepoštenjaki obrezovali zlate in srebrne kovance, ki dotlej niso bili popolnoma enakomerne okrogle oblike, zato so jih gulili in obrezovali na robovih, da so nato nabirali opilke žlahtne kovine. Popolnoma enako (seveda z modernejšimi stroji) kujejo denar še danes.

Kovanje novcev je danes razdeljeno na več trenutkov. Najprej umetnik (potem ko je bila zamisel o videzu novca sprejeta in jo je posebna komisija preučila) izdelava veliko predlogo iz mavca in ji da tisto obliko, ki bo dokončna (seveda mora v reliefu izdelati bodisi sprednjo kot hrbtno stran kovanca). Nato strojno izdelajo kovinsko različico (postopek se imenuje glavonotipija) predloška in ga tudi strojno pomanjšajo, da postane take velikosti, kot je zaželeni kovanec. Iz tega odtisnejo podobo na matrico, ki nato ustvari takoiimenovani delovni punec, ki ga bodo uporabili za izdelavo pečata. Oba pečata (ki ponazarjata strani bodočega kovanca) postavijo v kovno stiskalnico in med nje že pripravljeni surovec (surovci so delci izbrane zlitine - okrogli ali druge zaželenne oblike, saj so nekateri kovanci osmerokraki ipd. - ki so jih izrezali iz plošče določene debeline, tako da so si vsi popolnoma podobni po teži in obsegu). Ko stiskalnica stisne surovec, pečata odtisneta zaželeni znak na kovancu (da bi kova-

nec skovali v polirni tehniki - angleško "proof" ali italijansko "fondo specchio" - ko postane površina novega kovanca tako gladka, da se lahko vanj skoraj zrcalimo - ponovijo zadnji postopek oziroma stiskanje, večkrat). Tako nastane nov kovanec. Seveda ni vse tako enostavno in kratko, kot se lahko zazdi po tako kratki in poenostavljeni razlagi. Že za pripravo surovcev, ki jih bodo nato skovali, je potrebna posebna tehnika. Potem ko so izbrali posebno zlitino (npr. baker in nikelj - saj je baker zelo poceni, a tudi dokaj mehak, tako da mu za utrditev dodajo tudi nekaj niklja, s tem pa pridobi tudi srebrno barvo), jo vlijejo v plošče in nato s posebnimi stroji večkrat valjajo, dokler ne dosežejo izbrane debeline. Primerno debelo ploščo nato spustijo v stiskalnico, ki izreže surovce (preluknjani ostanek plošče, ki je ostal po tem postopku, ponovno stalijo in uporabijo za izdelavo novih plošč). Včasih surovce pred kovanjem tudi malo segrejejo oziroma zmehčajo v posebni peči (odvisno od zlitine in njene trdote), nato jih lužijo oziroma očistijo s kislino. Komaj tedaj so dokončno pripravljeni za kovanje. Stroji, ki opravijo vsa ta dela, so zelo natančni in tudi zelo dragi. Da si jih ne more vsakdo privoščiti, naj navedemo le primer: zdelo se je, da ne bo italijanski kovnici Zecca dello Stato iz Rima uspelo skovati novih kovancev evra, ki jih mora v dveh letih skovati nekaj milijard kosov. Zato pričakujejo nove stroje (računalniško vodene), ki bi ji omogočili, da bo zadostila povpraševanju novih kovancev (v obratnem primeru bi morali določeno količino evrov z izbrano italijansko podobo skovati nekje drugje, kar bi bilo za tako veliko kovnico, kot je Zecca, ki sama kuje tudi za druge države, skoraj sramotno, saj so sami trdili, da so lahko kos določeni količini kovancev letno). Slovenci sploh nimamo lastne kovnice, saj verjetno ne bi bila rentabilna, ker je količina skovanih tolarjev premajhna, da bi jim uspelo amortizirati ogromne stro-

ške, ki jih zahteva prava kovnica (iz kovnice, ki nima najboljših strojev in profesionalnega orodja, pa ne bi bil dokončni izdelek dovolj kakovosten, da bi se lahko kosal s tistimi iz razvitih držav), tako kujemo tolarje na tujem (seveda Republika Slovenija ni edina država, ki tako izdaja svoj denar).

Na kratko smo razložili, kako nastajajo kovanci. O tem, kako so nekoč vedeli, ali je zlata zlitina kakovostna, pa kdaj drugič.

Srednjeveško ročno kovanje denarja v kovnici HALL na Tirolskem.



Druga nagrada na literarnem natečaju Mladike

Zrak je dišal po morju,
 vonj joda je plaval po mestu,
 dež se je stekal v žlebove,
 da je tiho
 v noč šumelo.
 Še popoldne so
 rože v Istri dišale
 prav tako,
 bile so male
 cunjaste lutke, ki jim je
 veter brskal pod
 obleko. Niso se pritoževale, vseč jim je
 bila sapa pri koreninah, ki je hladila
 in grela drobne listke
 zelenečih stebel.
 Bil je mesec maj.

Kp, 24. maj, bučke in melancani s sirom in česnom,
 deževna nedelja.

Odtisi so dolgi
 piski spuščeni
 v mrežo zob.
 Nabrani
 na robovih
 praznih strug,
 brez modrih voda, da bi
 jim rekli reke.
 Na bregu,
 v begu pozabe,
 v pozebi
 nevidnih let,
 se topijo spomini
 v stisku rok.
 Iztisi
 v
 ti si.

Kp, 12. junij, veliko merlota, za okus in otip, proti ju-
 tru.

Voz se je ustavil. V blatu so
 obtičala kolesa, konji so vlekli
 v prazno. Bič je pel glasno.
 Vroča sapa, izbuljene oči, dim
 teles.
 Gozd odmeva.

Živali in drevesa so tiho in gledajo.
 Gozd odmeva.
 Veter čaka in posluša.
 Gozd odmeva.
 Parnik zapiska, ostra bela sled
 in nozdrvi, dim lesa.
 Gre kolo za kolesom, počasi
 počasi, malo nazaj, do konca
 naprej.
 Bič obmiruje, voz odpelje.
 Gozd shrani odmeve.

Kp, 12. marec, ostanki včerajšnje pice, veter, 2.15h
 sobota

Potopljen globoko v skale.
 Svoboda je izbira nuje,
 bližnje ulice so prepovedane,
 oddaljene jame pregloboke.
 Mimo bežijo srne brez glav,
 za njimi želve v rožnatih oklepih,
 še zadaj ogenj.
 Beseda v steni, v skali, v temi.
 Nežna senca, veter, sapa.
 Ko se gledam, postanem lep,
 metulj ostanem
 pripet na polže v ledu.
 Samota naših smrti
 je izbira potrebe.
 Jok v času pred spominom zbledi,
 čim globlje zarišeš sledi.
 Vendar ne veš, s katere strani.

Idrija, 7. april, žlikrofi pri mami, večerna nedelja, sam

V gladini morja
 so se svetila mesta
 z druge strani obale.
 V dlaneh
 so ostajala le
 toliko, da so se dvignila
 in se potem
 zmuznila med prsti, kar
 stekla so nazaj k svojim
 lučem in se pustila naprej opazovati.
 Lahkotno so se zibala, njihovi
 boki so vabili v

*objem in poljub promenade
je imel okus domače godbe.
V morju, z glavo pod gladino
so mesta plavala na nebu zvezd.*

Kp, 12. maj, ohlajen piščanec, torek, 1.09h

*Koža telesa je zjutraj
dišala po divjem majaronu.
Na hribu visoko nad
cestami,
je zajec prejšnjo noč
pritekel nam
pogled v jutro.
Prah v vetru,
glasovi psov,
na steklu avtomobila
sledi poti.
V stranskem ogledalu
hiša nad
soncem. Ščemi.
Ur, ur, kot da več ni.
Zajtrk na planini,
ki diši po potu poti.*

Na cesti, med potmi, 13. julij, odlična mineštra, francija prvak, nedelja 0.30h, prihaja

*Na širokem zidu nad morjem
sta čepeli dve mački,
čoln je drsel
proti zlatemu obzorju.
Stara ženska je
rekla drugi,
buona notte in
nekaj minut kasneje
sta večer in tema
legla na kamnite poti,
se spustila do obale,
pokrila gladino, se zarinila vanjo
in tišina se je zaslišala.
Čolni so brez zvoka pluli,
ljudje so govorili brez glasu,
tople ceste so se hladile in prah
je vrtel metlo vetra na njih.*

Kp, 8. junij, dobri makaroni, vroče, najboljše, res, ponedeljek 9.15h

*Kot bi bile
postavljene na črti
so barke,
nekaj jih je božala megla,
sidrale v mraku*

*pred mano.
V resnici so bile daleč,
dve uri plavanja
prav gotovo, in še vodni tok
redno spreminja pot.
Se mi zdi, da je tako;
burin je mehka
sapa burje, je dih
praznih sodov, je vonj
sveže, kadarkoli pomladi.
Morje je mirno, valovi spijo,
sonce tudi. Je praznik večera.*

Kp, 1. junij, slani fileti, ostal brez korenin, dobil novo plombo, ponedeljek 23.40h

*Po nevihti je
zrak tih,
morje se skrije
pod pomole,
sekunde so
daljše, še bolj ravne.
Se zdi, da
je drevesom
gozd zbežal
tja za grič.
Tišina
tiho
v morje se skrije.
Dam pogled za
vonj njiv
v njo,
v vonj nje, tu blizu.*

Kp, 14. maj, srčki v omaki, zraven mene, še bom, ponedeljek 22.35h

*Videl
sem
samo
senco
videl sem samo
senco
videl sem
samo
senco videl
sem samo
senco
videl
sem
samo senco
videl sem samo senco*

Kp, 30. november, z njo v njem, ja, dež, 0.45h

Kulturno zaznamovanje za zmerom

*V dneh, ko smo v Trstu praznično obeležili 50-letnico slovenske klasične gimnazije, smo v osrednji slovenski publicistiki odkrili daljši članek, ki razmišlja o pomenu klasične gimnazije. Napisal ga je profesor **Justin Stanovnik**, po akademski izobrazbi klasični filolog, sicer pa tudi anglist in širši javnosti poznani publicist. Njegovo razmišljanje je bilo objavljeno v letošnji prvi številki publikacije ZAVEZA, ki že deseto leto izhaja štirikrat letno in ki ji je prof. Stanovnik tudi glavni urednik.*

Iz celotnega teksta ponatiskujemo ključne odlomke; avtorju se za zadevni pristanek iskreno zahvaljujemo.

Uredništvo

Gimnazija je ena od najpomembnejših vzgojnih in izobraževalnih ustanov. Za duhovno, kulturno in politično življenje naroda ni nobena pomembnejša. Mladega človeka hoče namreč opremiti z znanstveno in duhovno pripravljenostjo za študij na univerzi. Z univerze pa v življenje odhajajo ljudje, ki bodo morali prevzeti najzahtevnejša in najodgovornejša mesta v družbi. Družbeno življenje je sicer tako organizirano, da mu more in mora vsakdo dati svoj prispevek, a je nazadnje le največ odvisno od glave. To je vsakomur jasno in tega ni treba dokazovati.

Nujno pa bi bilo treba dokazati nekaj drugega. Ko namreč mlad človek pri osemnajstih ali devetnajstih letih vstopi na univerzo, je v bistvu že vse narejeno: zna brati ali ne zna brati, zna misliti ali ne zna misliti, ga življenje zanima ali ga ne zanima. Zlasti to zadnje: ali ga življenje tako zanima, da se bo vanj vpletel; ali ga ima tako rad, da se bo odločil manjšati njegovo zmedo in večati njegovo urejenost; ali ga bo tako spoštoval, da se ne bo dotikal tistih reči, ki ga držijo v celosti in normalnosti.

Z vstopom na univerzo so torej za mladega človeka nekatere možnosti že zaprte. Bile so uresničene ali neuresničene, toda ponovile se ne bodo nikoli več. Tako neizprosno je to: če so bile zamujene, so bile zamujene za zmerom. Nekateri bodo skušali te možnosti odpirati še pozneje, v nekem drugem, nepravem času, a kar bo tedaj še mogoče doseči, ne bo več imelo prave barve, predvsem pa ne bo več imelo trajanja - ne bo več ktema eis ael, to je pridobitev za zmerom. Tako se že v tako mladih letih pred človekom lahko izpiše beseda prepozno, za katero vsi vemo, da ji je komaj katera druga podobna po neizprososti. Že za tako mladega človeka lahko velja verz, ki stoji v pesmi Jesenski dan, ki jo je napisal pesnik Rainer Maria Rilke: wer jetzt kein Haus hat, baut sich keines mehr - kdor sedaj nima hiše, ta si je ne zgradi več.

Ko pa je mlad človek še v gimnaziji, je tako - dovolite, da uporabim to podobo - kakor da zvonijo vsi zvonovi. Kljub vsakodnevemu pripravljanju za šolo, kljub skrbem in trdemu delu je to čas velikega razkošja: takrat se je mogoče naučiti še vsak jezik, prebrati še katerokoli

knjigo, mogoče je potrkati še na vsa vrata in povprašati, kaj pravi kak filozof ali pesnik ali pisatelj ali zgodovinar ali fizik ali teolog. Vsa pota so odprta, tako kakor niso potem nikoli več. Zvonijo, kakor smo rekli, vsi zvonovi. (...)

Na nekaterih gimnazijah poučujejo tudi oba klasična jezika, grščino in latinščino. Te gimnazije so klasične gimnazije. Sedaj pa se postavi vprašanje, v kakšnem duhovnem in kulturnem območju se znajde mlad človek, ki se vpiše na klasično gimnazijo. Kaj je v naravi obeh jezikov, v grščini in latinščini, kakšen duh ju nosi, kakšno kulturo širita, kakšnega človeka oblikujeta?

Najprej je treba reči, da sta grščina in latinščina na začetku civilizacije ali omike. Naša civilizacija je stara okoli tri tisoč let in je nastala iz dveh velikih izvorov. Eden od njiju je Abraham, drugi pa modri ljudje z grških jonskih otokov. Abrahama je dvignila na pot vera v enega Boga in njegove obljube. Jezik kulture, ki jo je s tem začel, je božji jezik. Njegovi izrekovalci so preroki. Preroki ne govorijo tega, kar so sami dognali, ampak to, kar jim je ukazal govoriti Bog. Pomislimo za trenutek na Puškinovo pesem Prerok. Ko se prerok utrujen opoteka po puščavi, ga na križišču poti čaka angel, da ga znova usposobi za božjo besedo: dotakne se njegovih zenic, dotakne se njegovih ušes, iztrga mu jezik - grešni, leporečni in lokavi jezik - in mu da novega, da mu novo srce in ga pošlje "žgat srca ljudi". Avtentični jezik Abrahamove tradicije je božji jezik. Bog je govoril preko svojih prerokov, nazadnje pa je, kot slišimo v evangeliju božičnih praznikov, spregovoril po svojem Sinu, ki ni bil več prerok, ampak Bog in Beseda obenem.

Stavki, ki so jih izrekli začetni grški filozofi pred Sokratom, pa so, nasprotno, proizvod človeškega dognanja. Ti ljudje se niso imeli za ubesedovalce božjih naročil, ampak za izrekovalce misli o človeku in svetu, do katerih so se dokopali sami. Njihov jezik in jezik njihovih naslednikov - velikih grških pesnikov, govornikov, filozofov - je torej človeški jezik.

Ko so pozneje krščanski misleci združili obe tradiciji, hebrejsko in grško, v enotno krščansko civilizacijo, je tudi ta začela govoriti v dveh jezikih, v božjem in človeškem. Zaradi tega je tako, da je samo tisti, ki govori in

razume oba jezika, lahko pripadnik te civilizacije s polno pravico in s polnimi pooblastili.

Tako sem v nekaj stavkih skušal predstaviti pojem evropske ali zahodne civilizacije. Mogoče sem s tem naredil nekaj nedopustno poenostavljenega, vendar naj me, prosim, sedaj nihče ne prijema, češ da je tudi jezik hebrejskih prerokov človeški jezik in da je tudi jezik grških filozofov in pesnikov nazadnje sad božjega navdih. Vse to je res, a z razliko, ki sem jo nakazal, se nam je razkrilo nekaj zelo pomembnega: da daje naš evropski duhovni prostor prebivališče dvema jezikoma, ki se med seboj dopolnjujeta. Da sta to dva jezika, ki se včasih med seboj oddaljujeta in potem spet približujeta, včasih pa se, vsaj za kak čas, podobe, s katerimi se izražata, med seboj skoraj pokrijejo, tako se v ljudeh, ki jih razumejo, ustvari velika harmonija.

Grščina in latinščina sta torej na začetku civilizacije, ki je velika stvaritev ali, bolje, veliko ustvarjanje. To, da sta ta dva jezika na začetku, pomeni, da je v njihju shranjena svežost slutenj, ki so se tukaj prvič ujele v besede. To so slutnje največjih človeških reči: o začetku in koncu, o smrtnosti in nesmrtnosti, o minevanju in trajanju, o usodnosti, o svobodi in suženjstvu, o tem, kaj je prav in dobro, in o tem, kaj ni prav in dobro, o posamezniku in družbi, o tem, kaj je človek za sebe, in o tem, kaj je človek kot del skupnosti, zlasti države. In tako dalje in tako dalje.

Vsi veliki svetovni zgodovinarji in prazgodovinarji obstanejo, ko pridejo do Grčije. Obstanejo zato, ker je to, kar je pred njimi, nekaj povsem novega. Kaj podobnega niso srečali še nikjer drugod. Tu je, si pravijo, nekaj povsem drugega. In potem eden za drugim neradi, ker niso to ljudje, ki bi jim ta beseda šla rada iz ust, priznavajo, da je to čudež.

In ko danes mladi ljudje berejo besedila, napisana v tem izrednem jeziku, začutijo, kako njegove besede s prvotno svežino in začetno mladostnostjo stopajo vanje, prinašajoč najpomembnejša sporočila o večnih človeških vprašanjih. V nobenem drugem jeziku jih ta sporočila ne bi tako zadela. Toda v tem jeziku - ker so v njem bila prvič najdena in prvič zagledana - še danes delujejo z vznemirljivostjo nečesa pravkar odkritega in novega. Ni čudno, da mladega človeka presunejo in osvojijo tako, da ga kulturno zaznamujejo za zmerom. (...)

Svežost besedi in nadčasovna veljava podob, ki postavljajo bistvenega človeka, je ena stvar, ki jo bralec sreča v klasičnih besedilih. Druga, nič manj pomembna in odrešilna, pa je celost.

Za današnjega človeka bi lahko rekli, da ni več cel človek. O neintegralnosti ali necelosti modernega človeka je mogoče govoriti v dvojnem smislu. Danes se nekateri - uspešno, se bojim - zelo trudijo dokazati, da je vse v konkretnem času, da se vse kar naprej in radikalno spreminja: to, kar je bilo še včeraj res, danes ni več, in to, kar je danes, že jutri mogoče ne bo več. Človek je nič - brez identitete. Človek je samo prostor, skozi katerega kar naprej nekaj teče - zavest radikalno spreminjajočega se sveta. Srečanje s klasičnimi besedili pa človeka prepriča, da je natanko takšen človek, kot je on sam, živel tudi že nekoč in prav lahko od zmeraj. Vidi, da se

človek, pogledan v njegovi osnovni zasnovanosti, sploh ne spreminja. Vidi, da je smiselno govoriti, po zgledu angleškega konvertita Chestertona, o "večnem človeku". Če je pa tako, potem je razumno spraševati se, kaj človek sploh je, po sebi in zmeraj. Tako lahko človek, bi smeli reči, najde celoto - sinhrono, v času sovpadajočo.

Danes pa ne moremo govoriti o celostnem ali integralnem človeku še iz neke druge perspektive - če ga pogledamo v njegovi horizontalni razsežnosti. Gre za nekaj, čemur bi lahko rekli razcepljena kompetentnost. Kateri zdravnik pa je danes še kompetenten za celega človeka? Kateri zgodovinar pa je še kompetenten, recimo, za vso narodno ali vso občo zgodovino? Naše perspektive so se skrčile na perspektivo mravlje. Vsak je kompetenten samo za majhen delček in o delčku, za katerega je kompetenten nekdo drug - njegov strokovni kolega, ve bore malo. V besedilih klasičnih avtorjev pa še najdemo človeka in svet v njunem celostnem zajetju. Zato bi klic "nazaj h klasičnim avtorjem" lahko pomenil tudi klic "nazaj k človeku". (...)

Že boste rekli, kaj pa praktična vrednost klasičnih jezikov? Ali je tudi o tem mogoče kaj reči? Če bi vam na primer rekel, da klasična jezika bolj kot katerakoli druga stvar učita misliti, boste takoj priznali, da ima to, če je res, velik praktični pomen.

Gre za naslednje. Če solidno znate katerega od modernih jezikov, italijanščino, francoščino, ruščino, nemščino, španščino, potem vam branje besedil v teh jezikih ne predstavlja večjih težav kot prebiranje slovenskih tekstov. Pri klasičnih jezikih - na primer pri latinščini - pa je to drugače. Še tako preprost latinski stavek si morate, če ga hočete dobro razumeti, natanko ogledati. Pustimo sedaj ob strani, zakaj je tako, ostanimo pri dejstvu. Če hočete razumeti povprečen stavek, na katerega naletite pri branju Cicerona, Tacita, Livija, Salusta, morate opraviti kar zahtevno miselno operacijo. Stavek morate analizirati, se pravi, da morate poiskati besede, ki strukturalno spadajo skupaj, potem pa jih morate spet sestaviti in pogledati, kateri pomen ste tako dobili. Če sploh katerega! Včasih - pogosto - pomena sploh ne dobite in morate postopek ponoviti. Pomembno pri tem je to, da si morate vsako besedo natančno ogledati in da morate upoštevati vse besede - tudi najbolj neznatne - ki se nahajajo v stavku. Delati je torej treba zelo precizno in upoštevati morate vse, kar ste našli na nekem področju.

Izobrazbeno in vzgojno vrednost tega početja je komaj mogoče preceniti. Učenec klasične gimnazije je nekaj tisočkrat, mogoče deset tisočkrat, postavljen pred nalogo, da razgradi nekaj, kar je nejasno in še nič ne pomeni, in iz dobljenega materiala zgradi nekaj, kar je jasno in nekaj pomeni. Važno pri tem pa je to, da ta vaja ni formalna, kot pri matematiki, ampak da se z rešitvijo vedno pokaže tudi neka življenjska izjava, za katero stoji kaka estetska, moralna, zgodovinska, pravna, politična ali kaka druga resničnost. Vaja se konča zgolj z rezultatom, ampak z rezultatom, ki nekaj sporoča. Z mnogimi vajami te vrste dobi učenec klasičnih jezikov neki miselni habitus, ki ga potem samodejno uveljavlja na vseh področjih življenja. Ta habitus postane spremljevalec njegovega nastopa v svetu. (...)

Pogrešani tržaški padalec (II.) Ivo Jevnikar

V Sloveniji

V doslej objavljenih spominih in razpravah o primorskih padalcih in v partizanskih dokumentih najdemo različne podatke o tem, kdaj in s kom se je Marjan Fegec spustil s padalom na slovenska tla. Dva britanska dokumenta bi morala biti glede tega odločilna.

V operativnem ukazu jugoslovanske sekcije SOE v Kairu (B1) št. 6⁽⁶⁾ so omenjene naloge in značilnosti misije, v katero je bil vključen: Cilj misije je razširiti zveze s partizanskimi silami v Sloveniji. Imenovala se bo Flotsam I (dobe-sedni prevod: razbitine, ki plavajo na morju). Skupino bosta sestavljala kape-tan Davies in seržant Fegec. S padalom jo bodo spustili ob septembrski (1943) polni luni k partizanskemu glavnemu šta-bu za Slovenijo. Ob prihodu bo prišla pod poveljstvo majorja Jonesa, kasneje pa se bo na ukaz iz Kaira pomaknila na no-vo območje. V času oktobrske polne lune se ji bo pridružil radiotelegrafist.

Iz sklepnega poročila, ki ga je napi-sal kap. Davies po povratku 24. julija 1944 v Bari,⁽⁷⁾ je razvidno, da sta skupino Flotsam I dejansko sestavljala on in "ita-lijanski Slovenec Fegec". Spustila sta se 2. oktobra 1943 na "Hrib Notranjsko" (!). Radiotelegrafist se jima ni pridružil. Da-vies, ki ga je Jones najprej zadržal pri se-bi, potem pa je največ časa delal kot bri-tanski zvezni oficir pri 9. korpusu, Fege-ca v nadaljevanju poročila sploh ne ome-nja. Verjetno sta se takoj ločila. Datum prihoda in začetna sestava misije pa bo-sta držala.

Partizanski minerec

Kje vsega je bil Marjan Fegec na slo-venskem ozemlju, je skušal ugotoviti že Jože Vidic, ki v knjigi Angleški obvešče-valci - vohuni ali junaki⁽⁸⁾ sicer meni, da se je spustil s padalom na planino Ja-vornik 17. avgusta 1943 v misiji Vrabec skupno z Alojzom Črnigojem, Alojzom Širco in Francem Vidrihom. O Fegecu je



Marjan Fegec kot italijanski vojak v Libiji.



Marjan Fegec s prijateljem 3. maja 1939 v Tripolisu.

zbral nekaj pričevanj svojcev in soborcev. Iz njih izhaja, da se je na Dolenjskem izkazal kot izredno sposoben, drzen in tovariški mi-nerec, ki je pri Angle-žih pridobljeno znanje posredoval dalje.

Pozneje je Vidic prišel do oznovskih poročil o Fegecu in do zapisnika o zaslišanju po aretaciji.⁽⁹⁾ Iz teh in drugih obveščevalnih dokumentov izhaja, da so Fegeca pred koncem in po koncu vojne stalno opazova-li, zasledovali, mu podtikali zaupnike in provokatorje, mu pre-strezali pošto, beležili vsak stik z drugimi, zlasti z Angleži in dru-gimi kontroliranci, in vsako količjak kritično

Litija, dne 7. XI. 1945.
Štev. 868. u. / 45.

nr. 99245

11 12

Tov. polkovnik N I K O !

Zaslišanje tov. poročnika F e g e c a Marjana
iz protiavijske čete I. S. A. B.:

Svoj življenje pis je v celoti priznal kot ga imamo napisanega
ni v kartoteki z izjemo, da ni posejal obveščevalnega kurza v Afriki.
Prizna, pa, da je posejal, sabotažni, minerski, padalski in pa divjadje iz
katercega je postal tudi instruktor za padalce. Povedal je tudi, da je
kot angleški vojak julija 1943 leta pristal z podmornico v bližini
Alksandrije in miniral most, naslednji večer pa se je zopet s podmor-
nico vrnil na angleško stran. Pravi, da je z Intelligence Service ni
imel ničesar opraviti, pač pa je priznal, da je od sornjega bil poslan v
nase vrste not sei lensčak zdravko, sedaj instruktor pri stabu III. batal.
V. brigade Ivana Cankarja in pa dva pomočnika to je S i v c a Alojzij
in pa nek i z v o n k o, katerega priimka se ne spomni in je padel Norje
v Suhi krajini. Na Primorsko je bil poslan kot sei I. S. S i r c a, imena
ne ve, bil je v IX. Korpusu. Po postavi je velik močan, črne polti in las
star približno 27 let, doma nekje v bližini Gorice. Sedaj ne ve kje se
nahaja. S sabo je imel tudi dva pomočnika katerih imen se pa ne spominja.
Sam je priznal, da je z L e n s č a k o m in Sivcem večkrat govoril
in spoznal, da je bil lensčak zelo zgrizen. Svojih službenih stvari
mu ni nikdar zaupal. Povedal je tudi, da tudi Sivcu ni zaupal vseh depeš,
ki jih je dobil iz Afrike iz Keira, kjer je bil sedež. Povedal je, da je
prisel on v Slovenijo z nalogo, da pomaga partizanom v tehnični miniranje
in sabotiranja. Z isto nalogo so prišli tudi se sledeči:
S i m c i c Stanco, podporočnik, doma iz Bilj pri Gorici, kateri se sedaj
nahaja baje v XIV. diviziji. Omenjeni bi tudi vedel povedti, kateredva
pomočnika sta prišla s Sircatom na Primorsko, kjer so pristali z padalom.
skupaj. I. S. S i r c a je pristal z omenjenimi in z istimi nalogami kakor
Fegec. O b e F e c i v a n k i je bil nekaj časa v tankovski armiji, sedaj
pa je nekje telegrafist v Beogradu. Nadalje so prišli se G o r i a n o
Valter, ki je padel nekje na Primorskem, S u l i g o j Florjan, doma
nekje v Gorici, star približno 30 let, majhen, črn, nahajal se je v
IX. korpusu, danes ne ve kje se nahaja. Nadalje, č e r n i g o j Jožje
črn, majhen, Primorec, nahaja se nekje v Ljubljani, ker je pred kratkim z n
govoril, točno ne ve v kateri edinici je.

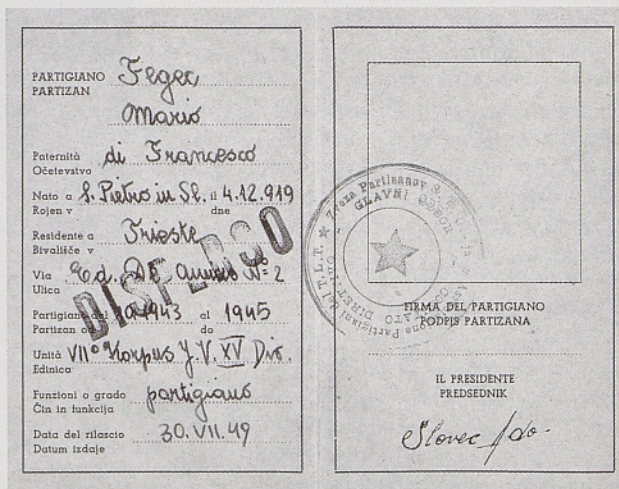
kakor smo že zgoraj omenili je povedal, da je bil sedež IS.
v Keiru. Za v službo v Intelligence Service je zbiral dr. R i b a r in
dr. C o k. Dr. R i b a r se je nahajal v Afriki v Keiru na sedežu IS.
dr. C o k pa je bil v Londonu pri dr. K r e k u, kjer se je nahajal tudi
lensčak, kar se tiče donerija prizna da je takoj po osvoboditvi dobil na
angleškem konzulatu 50 zlatih Sterlingov, katere je pa oddal očetu, kateri
ga je prišel obiskati iz Trsta. V Ljubljani je poznal samo trgovca
O s t r o ž n i k a iz pasáže nebotičnika, katerega je spoznal na Ježi
kjer je bil stabing. bataljona XV. U. divizije in pa slikarja Božidarja
J a k c a h kateremu hodi radi veselja do slikarstva.

Smrt fašizmu - svoboda narodu!

Kapetan: 1

Maršelj

Zapisnik zaslišanja Marjana Fegeca v Litiji 7. nov. 1945.



V italijanščini izpolnjena dvojezična izkaznica Zveze partizanov Svobodnega tržaškega ozemlja, izdana 30. julija 1949 na ime Marjana Fegeca s pečatom POGREŠAN.



INVALIDSKA KOMISIJA
PRI ŠTABU IV. ARMIJE

Štev. 43212
22.2.1949 ~~XXXX~~

Obrazec št. 4 - rodilni

Invalidska komisija pri Štabu IV. Armije je v svetu sestavljenem od _____
dr. Bregar Stanko _____ kot predsednika in kot
članov _____ in _____ razpravljala na
današnji seji v predmetni invalidski stvari po službeni dolžnosti - prijavi _____
stanujočih v _____ pošta _____
okraj _____ ugotovila da je pristojna in izdala sledečo

REŠITEV

Roditelja pok. _____ očetovo ime _____
rojen dne _____, vstopil dne _____, v NO-vojsko _____
(način in datum smrti) _____ v edinici _____
na položaju _____ in to oče _____
očetovo ime _____ rojen dne _____ v _____
okraj _____ vpokojenec _____ Slovenec, državljan _____
mati _____ očetovo ime _____ rojena dne _____
v _____ okraj _____
Slovenka, državljanica _____

ima(ta) pravico na mesečni

1. polno invalidnino v znesku _____ samo _____ do _____
2. polno invalidnino v znesku _____ oba roditelja _____
3. Na 10% povznanje te invalidnino za vsakega padalca otroka: _____
4. Roditelji _____

Ta rešitev vsebuje priznanje tudi vseh ostalih vrst plačil po Zakonu o vojskih
vojnih invalidih pod tam navedenimi pogoji.

Invalidski prejemki in ostale pravice po tem Zakonu začnejo teči dne 7.2.1948
in trajajo, dokler ne nastopi kakšen razlog, razen katerega ne ustrepa Zakonu o vojskih
vojnih invalidih znižajo, odvzamejo ali izglušijo.

OBRÁZLOŽITEV

Pri pregledu te zadeve je komisija ugotovila poleg prijave še sledeča dokazila:

1. Izjava primorskih partizanov Trst od 5.2.1948.
2. Potrdilo o rojstvu, poroki, da pok. sin ni zapustil svoje
3. lastne družine, o dohodkih in po št. 6 ŽVVI SIAU Trst
4. in okrožje Pazin.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.

Iz podlagi gornjih dokazov je ugotovljeno, da je pokojni
Fegec Mario vstopil v NOV okt. 1943 in pogrešan od 15.10.1945 kot pripadnik
protinavljonske čete VP 123. Smatra se, da je mrtev. Prosilca sta rodi-
telja padlega borca, nad 50 let stara, oče prejema stalno mesečno pokojnino,
pritiče jim polovična invalidnina za oba roditelja od dne vložitve prijave,
t.j. 7.2.1948 dalje.

Pokojni borci niso bili poročeni in niso zapustili svojih otrok.

Ker prosilci niso, v pretekavi niti sodno kaznovani, a izpolnjujejo ostale pogoje iz št. 1, 2, 3, 4, 6,
16, 17 in 31 Zakona o vojskih vojnih invalidih in 7 in 8 Uredbe o invalidskih prejemkih in uredbe o do-
hodkih in spremembah te Uredbe je invalidska komisija v mislih št. 41 Zakona o vojskih vojnih invalidih
v zvezi s št. 7 in 8 Pravilnika o postopku invalidskih komisij, rekla kakor zgoraj navedeno.

Člani sveta:

Da je prejel vjeren original:

Predsednik sveta:

Rupnik Leopold
Šinkovec Jože



dr. Bregar Stanko

OPOMBA: Proti tej rešitvi je dopustna pritožba v roku 30 dni po prejemu list. Pritožba je pravočasna, če je v gornjem
roku vložena osebno ali, oddana priporočeno na pošti podpisani ali Vrhovni invalidski komisiji PNR pri Ministrstvu Narodne Obrambe v
Beogradu. Pritožnik se lahko pri prijavitelju tudi odpravi. V tem slučaju ip. predmet takoj 16 pred. listkom 30 dnevno
saka za pritožbo, odlopiče Vrhovni invalidski komisiji na končno odločbo.

**Dokument Invalidske komisije pri štabu IV. armade, ki priznava staršem Marjana Fegeca pravico do invalidnine zaradi sina, po-
grešanega od 15. oktobra 1945.**

znanih dokumentov ni razvidno. Kot je bilo omenjeno,
je izginil brez sledu in svojci niso mogli nič zvedeti o nje-
govi usodi.

Zanimivo pa je, da je Invalidska komisija pri štabu
IV. armije 22. februarja 1949 ugodila prošnji Fegečevih
staršev in jim priznala pravico do mesečne invalidnine
zaradi izgube sina, ki da je stopil v NOV oktobra 1943 in
je pogrešan od 15. oktobra 1945, ko je služboval v pro-
tiavljonski četi, Vojska pošta 123, zaradi česar se "smatra,
da je mrtev".⁽¹¹⁾ Omenjene podatke je potrdila Zveza par-
tizanov Trst. Sledila je odločba pristojnega zveznega
ministrstva št. 10.066 z dne 10. marca 1949 o pokojni-
ni.⁽¹²⁾

Ker ni verjetno, da bi tudi takim upravnim postopkom
ne sledila jugoslovanska politična policija, ki je pač ve-
dela za Fegečevo usodo in je širila glasove o njegovem
"dezerterstvu", se postavlja vprašanje, ali je bila pomoč
staršem pietetno dejanje v zavesti, da je bil njihov sin
žrtev krivice, in torej nekakšna rehabilitacija.

Še drugačna vprašanja pa postavlja podatek v sicer
temeljitem italijanskem pregledu vseh padlih v Furlaniji-
Juljski krajini,⁽¹³⁾ kjer je zapisano, da je Mario Fegez, ju-

goslovanski partizan iz protiletalske enote, Vojska pošta
123, padel v boju v Kranju 15. oktobra 1944.

Opombe

- 1) Gre za drugega izmed dokumentov, ki ju omenja op. št. 2.
- 2) Dokument iz britanskega državnega arhiva (PRO, WO 202/520) mi je prijazno oskrbel in komentiral g. John Earle.
- 3) Ljubljana 1989, str. 181-183 in 241.
- 4) Jože Vidic, Kaj so poročali oznovci o zasledovanju padalcev iz Afrike (Nova odkritja o povojnih pobojih primorskih fantov), Primorske novice, priloga Erasm, 29. mar. 1991, str. 8-10 in 30. apr. 1991, str. 12-13. Kot sam navaja, so dokumenti iz AS III, A-23-5 (15. divizija, obveščevalni oddelek OZNA, 1945).
- 5) Glej preslikavo zapisnika, na katerem pa ni Fegečevega pod-
pisa. Tudi v tem dokumentu ni nič obremenilnega za Fegeca.
Če se je v resnici izražal o ostalih padalcih tako, kot je zabe-
leženo, pa nam ni dano vedeti.
- 6) Kopija pri avtorju. Glej tudi preslikavo.
- 7) O tem so podatki na ohranjenih izkaznicah Zveze vojnih in-
validov NOV Tržaškega ozemlja št. 1131, ki so jih imeli Fe-
gečevi starši.
- 8) Istituto Friulano per la Storia del Movimento di Liberazione, Caduti, dispersi e vittime civili dei Comuni della Regione Friuli-Venezia Giulia nella Seconda guerra mondiale, Vol. IV, To-
mo 1, Videm 1991, str. 218.

Zaključili sezono v Društvu slovenskih izobražencev

Sredi junija je DSI zaključilo svojo dolgo sezono, ki se je začela oktobra prejšnjega leta. Zadnji ponedeljkovi večeri v juniju so bili naslednji: v ponedeljek, 5. junija, je Društvo slovenskih izobražencev skupaj z Glasbeno matico pripravilo glasbeni večer ob 250-letnici smrti Johanna Sebastiana Bacha. Ivan Florjanc je predstavil CD ploščo Zadnji Bach pianista Aleksandra Rojca, ki je tudi v živo predvajal nekaj Bachovih skladb. V ponedeljek, 12. junija, je bila v Peterlinovi dvorani okrogla miza ob izidu knjige Med Trstom in Dunajem - Ivan Nabergoj v avstrijskem državnem zboru. Poleg avtorja Petra Rustje sta pri predstavitvi sodelovala še zgodovinarja dr. Vasilij Melik in Stane Granda. Zadnji večer v sezoni v ponedeljek, 19. junija, ko je bil gost večera pisatelj in režiser Žarko Petan. Govoril je o svoji knjigi o revoluciji in smrti.

Sezona v društvu se je tako končala, naslednji sestanek pa je napovedan za začetek septembra na tradicionalnih študijskih dnevih Draga, ki bodo letos že petintrideseti.



Dr. Stane Granda, Peter Rustja in dr. Vasilij Melik v Peterlinovi dvorani.

VII. TABOR SLOVENCEV PO SVETU

V Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu pri Ljubljani je bil 17. junija VII. Tabor Slovencev po svetu, ki je ob maši, kulturnem programu in pozdravih obsegal okroglo mizo na temo Republika Slovenija - mati ali mačeha izseljencem? Tabor je priredilo Izseljensko društvo Slovenija v svetu, ki ga vodi Boštjan Kocmur.

30. festival v Števerjanu

Od 7. do 9. julija je bil v Števerjanu že 30. Festival narodnozabavne glasbe, ki ga prireja domače društvo F. B. Sedej. Priklical je 30 skupin iz matične Slovenije. Zmagal je ansambel Frajkinclariji iz Jurovskega Dola, nagrado občinstva pa so prejeli Bobri iz Brezovice.

Med udeleženci sklepnega dela festivala, ki so ga obogatili še Slavko Avsenik in Gašperji, je bil tudi novi slovenski zunanji minister Lojze Peterle.

Kot uvod v jubilejni festival je bilo 2. julija odprtje razstave akvarelov Andreja Kosiča, ki ga je predstavil prof. Jožko Vetrh.

Društvo Sedej je tudi izdalo zgoščenko Med Borovci v Števerjanu - Valčki in polke števerjanskih festivalov.

ŠOLSKI SLAVJI

Na proseški osnovni šoli, ki je poimenovana po slikarju Avgustu Černigoju, sta sinova Teodor in Cezar 3. junija odkrila očetov kip, ki ga je izdelal kriški ustvarjalec Robin Soave.

Pri Sv. Ani v Trstu pa so 9. junija poimenovali slovenski vrtec po msgr. Jakobu Ukmarju. Govoril je ravnatelj prof. Tomaž Simčič, tablo z napisom pa je odkril tržaški škof msgr. Evgen Ravignani.



Pianist Aleksander Rojc na predstavitvi CD plošče z Bachovimi skladbami.

Prazniki in obletnice

V zamejskih vaseh se teden za tednom vrstijo tradicionalni prazniki na prostem, večkrat povezani s pomembnimi obletnicami.

Prosvetno društvo Mačkolje je izvedlo Praznik češenj, PD Štandrež pa Praznik špargljev.

Prosvetno društvo Slovenec iz Boršta je z več pobudami praznovalo stoletnico. Tako je 23. junija priredilo literarni večer ob kresovanju na Hribenci. Deva Pincin in Ivana Mahnič pa sta v brošuri Bilo je tako... zbrali pričevanja starejših vaščanov.

Ob 130-letnici čitalnice v Boljuncu je Kulturno društvo Prešeren 15. junija priredilo osrednjo proslavo, na kateri je govoril dr. Matjaž Kmecl. Dva dni pred tem so predstavili knjigo domačega pisca Borisa Kureta Boljunc, ki govori o zgodovini krajevnih društev do leta 1900. Sledil bo še drugi del o 20. stoletju.

V Podlonjerju so v prisotnosti vsedržavnega tajnika Stranke komunistične prenovne poimenovali Ljudski dom po Juretu Cancianiju.

V Benečiji se je julija zvrstil dvotedenski niz bogatih mednarodnih kulturnih dogodkov Postaja Topolove.

V Mavhinjah je Športno kulturno društvo Cerovlje-Mavhinje, znano predvsem po festivalu amaterskih odrov, 2. julija slovesno praznovalo desetletnico.

V Slomškovem domu v Bazovici pa je bil 11. junija še tržaški Pastir-

čkov dan, ki ga je vodil župnik Marjan Markežič, z živahnim otroškim in mladinskim sporedom ter predstavitvijo pravljic Anamarije Volk Zlobec z ilustracijami Magde Starec Tavčar Katarince. Pravljice je pripovedovala Barbara Rustija Breclj.

TRI VELIKE PROSLAVE V ARGENTINI

Slovenci v Argentini so imeli junija tri velike proslave.

4. junija je bil v Buenos Airesu "žalni praznik spomina in pričevanja" - Domobranska proslava. Slavnostni govornik je bil Franc Zorec. Akademija je obsegala odrski nastop Jaz sem vstajenje na besedilo Martina Sušnika. Srečanje se je začelo s somaševanjem, ki ga je vodil delegat Jože Škerbec. Odkrili so tudi novo spominsko ploščo ob 55-letnici poboja domobrancev.

17. junija je bilo praznovanje 50-letnice mladinskih organizacij SDO in SFZ. Slavnostni govornik je bil Dominik Oblak.

24. junija pa je bil, vedno v Slovenski hiši, na vrsti Praznik slovenske državnosti. Po maši, ki jo je vodil France Cukjati, je med slavnostno akademijo govoril Franci Markež, pozdravil pa je tudi veleposlanik Janez Žgajnar. Krovna organizacija Zedinjena Slovenija je podelila svoja odličja trem požrtvovalnim javnim delavcem: Marjani Batagelj, Tonetu Oblaku in Alojziju Sedeju.

STOLETJE MUČENIŠTVA

Pri založbi Mondadori je 50-letni profesor zgodovine na Tretji univerzi v Rimu, ustanovitelj Skupnosti sv. Egidija Andrea Riccardi izdal obsežno knjigo *Il secolo del martirio, I cristiani nel Novecento* (Stoletje mučeništva, Kristjani v 20. stoletju).

Pregledati je smel arhiv vatiškanske "komisije za nove mučence", ki po nalogu papeža Janeza Pavla II. zbira podatke o tistih, ki so v iztekajočem se stoletju izgubili življenje zaradi sovražstva do vere, zaradi boja za vrednote in ljubezni do bližnjega. Navedeni so primeri žrtev vseh režimov z vsega sveta, saj je komisija do 31. marca letos prejela že 12.692 popisov "novih mučencev". Kratko je obdelana tudi Slovenija, manjka pa ključni pojem za razumevanje marsikaterega podatka: "revolucija".

PLEČNIK V ZAGREBU

Razstavo Jože Plečnik - arhitektura za novo demokracijo, ki je bila prvič na ogled leta 1996 v Pragi, potem pa v več drugih mestih, so junija postavili v Zagrebu. Zbirka je še dopolnjena. Odprtja sta se udeležila hrvaški in slovenski predsednik Mesić in Kučan.

DR. BORIS MLAKAR

Znanega strokovnjaka za politična in vojaška razmerja med Slovenci v času druge svetovne vojne Borisa Mlakarja z Inštituta za novejšo zgodovino so 6. junija v Ljubljani promovirali za doktorja zgodovinskih znanosti. Disertacijo je posvetil problematiki domobranstva. Že leta 1977 je napravil magisterij z razpravo, ki je izpopolnjena izšla v knjižni obliki leta 1982 pod naslovom *Domobranstvo na Primorskem*. Objavo sedanje obsežne študije je že napovedala Slovenska matica.

Dr. Boris Mlakar, ki se je rodil leta 1947 v Cerknem, ima pri Goriški Mohorjevi družbi napovedano tudi monografijo o cerkljanski tragediji.

TRUBARJEVA PROSLAVA

V Rašici je bila 11. junija osrednja proslava ob 450-letnici izida prve slovenske knjige.

Odmevna govora sta imela novi predsednik slovenske vlade Andrej Bajuk in predsednik Društva slovenskih pisateljev Evald Flisar.



Ob desetletnici delovanja kulturnega društva Cerovlje Mavhinje so na trgu v Mavhinjah pripravili svečano prireditev.



Zbor Višava s Ferlugov ob odkritju spomenika padlim v prvi in drugi svetovni vojni.

Ferlugi

Kot smo že poročali, so v vasi Ferlugi, ki spada pod opensko župnijo in v tržaško občino, ob koncu šmar-nic, 30. maja, v cerkvi izvedli koncert Marijinih pesmi, škof msgr. Ravnani pa je blagoslovil novo župnijsko dvo-rano, ki so jo poimenovali po Ediju Briščku in Robyju Perosi.

Na vigilijo praznika sv. Ivana so imeli, kot v številnih drugih krajih, kre-sovanje, pred tem pa so odkrili spo-menik petim vaščanom, ki so padli v prvi svetovni vojni, in sedmim vašča-nom, ki so padli za svobodo v drugi svetovni vojni.

SPOMIN NA DR. EHRLICHA

Na Žalah v Ljubljani je Nova slo-venska zaveza 15. julija priredila sve-čanost v spomin na dr. Lamberta Ehr-licha in mladega Viktorja Rojca iz Dornberka, ki ju je je 26. maja 1942 umoril pripadnik Vosa v Ljubljani. V cerkvi je somaševanje vodil pomožni škof msgr. Jožef Kvas, spregovorila pa sta še tajnik NSZ Stane Šterbenk in 96-letni duhovnik Tomaž Holmar. Pred ploščo, ki so jo zdaj postavili na mestu, kjer sta bila pokopana (po vojni so posmrtni ostanke odnesli nezna-nokam), so nato o dr. Ehrlichu spre-govorili dr. Avguštin Kuk iz Kanade v imenu pripadnikov akademskega klu-ba Straža, prof. Martin Kranner iz Go-ricke kot žabniški rojak in dr. Janez Ju-hant kot Ehrlichov naslednik na Teo-loški fakulteti.

VISOKE NAGRADE

Društvo slovenskih književnih pre-vajalcev je 1. junija podelilo dve So-vretovi nagradi. Prejela sta ju Niko Jež za 20-letno prevajanje iz poljščine in mlada Suzana Koncut za prevode iz francoščine.

Društvo slovenskih skladateljev je 5. junija podelilo Kozinovo nagrado skladatelju Alojzu Srebotnjaku.

Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov pa je 9. junija posmrtno podelilo Jakopičevo nagrado Lojzetu Spacalu.

ŠTANDREŽ 1947-2000

Dr. Damjan Paulin je kot pisec ali urednik posvetil domačemu kraju že osem knjig. Na Jeremitišču sta Lu-čana Budal in Drago Štoka 1. junija predstavila njegovo najnovejše delo Štandrež 1947-2000, ki končuje tridel-no zgodovino, ki je najprej obravnavala obdobje samostojne občine (1866-1927), nato pa leta fašizma, vojne in zavezniške uprave (1927-47).

ZAPISI NADŠKOFA VOVKA

V zbirki Čas in ljudje je Družina v Ljubljani izdala 332 strani debelo knji-go V Gospoda zaupam, Iz zapisov nadškofa Antona Vovka, ki jo je uredil in opremil z opombami nadškofijski arhivar dr. Bogdan Kolar. V njej so zapisi o dramatičnih zaslišanjih pred politično policijo v letih 1949-52 iz Vovkove zapuščine in državnih arhi-vov, nadškofovi pastirski listi in pa sli-kovne ter dokumentarne priloge.

MANJŠINSKE ŠOLE V SLOVENIJI

V šolskem letu 1999-2000 je šole z italijanskim učnim jezikom v občinah Koper, Izola in Piran obiskovalo skup-no 1.005 učencev in dijakov (235 v vrtcih, 504 v osnovnih in 266 v sred-njih šolah).

V Prekmurju pa je v občinah Ho-doš-Šalovci, Lendava in Moravske Toplice obiskovalo dvojezične sloven-sko-madžarske šole 1.818 otrok in mladih (359 v vrtcih, 1.078 v osnovnih in 381 v srednjih šolah).

23. ČERNETOVA NAGRAIDA

Sklad Dušana Černeta je svojo 23. nagrado za vzorno delo v duhu slovenstva, krščanstva in demokraci-je 8. junija v Trziču podelil krajevni javni delavki, predsednici društva Tržič Bernardki Radetič Mučič.

O nagrajenki je govoril dr. Drago Legiša, o liku Dušana Černeta pa Sa-ša Martelanc. Čestitke sta izrekla ob-činski odbornik za kulturo Fabio Del Bello in škofov vikar msgr. Oskar Simčič. Povezoval je Marko Tavčar, peli pa so Fantje izpod Grmade.

TIGROVCI

V Ocizli (občina Hrpelje-Kozina) so 10. junija odkrili ploščo v spomin na domače tigrovce. Kulturni spored so oblikovale skupine z obeh strani državne meje, govorila pa sta doma-čin Roman Grk in predstavnik Društva za negovanje rodoljubnih tradicij orga-nizacije TIGR Primorske Karlo Koc-jančič.

Medtem je izšla 3. številka glasila društva TIGR Primorski rodoljub. Odgovorni urednik je Karlo Kocjančič. V njej je veliko poročil in dokumentov, med drugim o delu za osrednji spo-menik braniteljem zahodne meje in pa o predvojnih odnosih med tigrovci in komunisti.

ZBRANA DELA ANGELE VODE

Z izidom tretje knjige (Spomin in pozaba) so dovršena Zbrana dela učiteljice, publicistke, feministke in politične preganjanke Angele Vode (1892-1985). Priobčena sta tudi še neobjavljena spominska spisa avto-ric, ki je bila izključena iz partije že leta 1939, med vojno internirana v Ravensbrücku, po njej pa šest let za-prta in prisilno "pozabljen".

FARNE SPOMINSKE PLOŠČE 2

Slovenski spominski odbor je pri Družini izdal drugi zvezek Farnih spominskih plošč, ki - podobno kot prvi iz leta 1995 - ob fotografijah spomenikov zamolčanim povojnim žrtvam objavlja njihova imena z letnicama rojstva in smrti, zbrana po župnijah.

V prvi knjigi je bilo objavljenih 7.392 imen (pozneje pa jih je bilo zbranih še 79, a številke v uvodu in spremni besedi ne navajajo povsem dosledno) iz 85 župnij, v drugi jih je 4.813 iz nadaljnjih 71 župnij. Imen je po eni strani več kot na ploščah, ker svojci nekaterih niso pustili vklesati, po drugi strani manj, ker so v knjigah le imena tistih, ki so umrli nasilne smrti na protikomunistični strani (ne pa interniranci, talci, mobiliziranci itd.).

Za skorajda vsako žrtev pa ima Nova slovenska zaveza popisni list, večkrat tudi kako pričevanje ali dokument. V tretji knjigi, ki je v pripravi, bodo še drugi kraji (Primorska je zaenkrat slabo obdelana), dopolnila, abecedni seznam in statistike.

Uvodno besedo je napisal dr. Justin Stanovnik. S prvimi statističnimi obdelavami doslej zbranih 12.284 imen žrtev in z metodo ter težavnostjo zbiranja podatkov pa nas v spremni besedi seznanja dr. Tine Velikonja.

Nekateri podatki so kljub vsem dosedanjim objavam srhljivi, na primer: relativno največ pobitih, 971, je bilo starih 20 let, sledi 913 21-letnikov in 846 19-letnikov... Izmed dosedanjih 12.284 zbranih primerov (a Velikonja računa, da jih bo na koncu 16.000) je bilo civilistov med vojno pobitih 1.651, po njej pa 391.

REVIJA ALP O JULIJCIH

Junjska, 182. številka italijanske planinske revije Alp, ki jo izdaja Vivalda Editore iz Turina, je svoj monografski del posvetila Julijskim Alpam, o katerih pravi, da so "nevidne gore", ker so premalo poznane. V publikaciji sta zastopana tudi slovenski del gorovja, kot tudi slovenski delež pri njegovem raziskovanju in osvajanju novih smeri. Med pisce je tržaški dopisnik revije Erik Švab.

Zvezku so priložili videokaseto o Juliusu Kugyju ter novo specialko Julijskih Alp založnika Tabacca s prikazom tur in vzponov v okviru ponudbe Po sledovih Juliusa Kugyja.

SPISI ŠKOFA BELLOMIJA

Prof. Sergio Galimberti, ki je pri tržaški založbi MGS Press leta 1996 izdal knjigo o nadškofu Santinu, je zdaj pri isti založbi objavil izbor pridig, govorov in dokumentov škofa Lorenza Bellomija iz let škofovanja v Trstu 1977-96. Knjigo z naslovom Lorenzo Bellomi un vescovo per Trieste so 21. junija predstavili v tržaški občinski sejni dvorani. Govorili so župan Illy, tržaški škof Ravignani in škof iz Vicenze Pietro Nonis.

SKRB ZA MANJŠINE

V novi slovenski vladi, ki je nastopila 7. junija, je prevzel skrb za Slovence v zamejstvu in po svetu novi državni sekretar na zunanjem ministrstvu Zorko Pelikan. Imenovan je bil 19. junija. Na čelu Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu je tako nasledil državno sekretarko Mihaelo Logar.

Ministrstvo vodi Lojze Peterle, ki je vedno izkazoval posebno pozornost skupnemu slovenskemu prostoru. Odličen poznavalec stisk in želja Slovencev zunaj meja matične države pa je seveda tudi ministrski predsednik dr. Andrej Bajuk, ki je odraščal v zdomstvu in doslej opravljal visoke službe v tujini.

KARANTANIJA IN LETO 1918

Med najnovejšimi izdajami Slovenske matice sta tudi knjigi o naši rani zgodovini. Dr. Peter Štih je v knjigi Karantanija uredil 12 razprav (ali odlomkov) in člankov rajnega prof. Boga Grafenauerja o karantanski in zgodnjerednjeveški zgodovini.

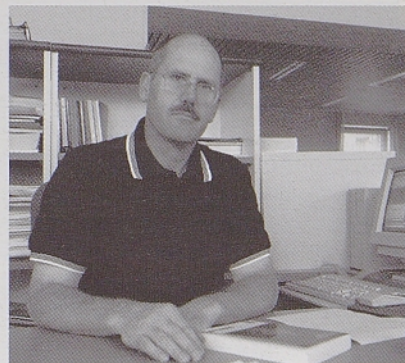
Doris Debenjak pa je prevedla knjigo prof. Ljudmila Hauptmana Nastanek in razvoj Karantanije, ki je izšla v nemščini leta 1922, obdeluje pa zgodovino sedanjih slovenskih krajev od rimske dobe do konca 18. stoletja.

Zgodovinar prof. Peter Vodopivec pa je uredil zbornik 15 razprav s simpozija Slovenske zamisli o prihodnosti okrog leta 1918.

KAVČIČEVA TRILOGIJA

Pisatelj Vladimir Kavčič je pri Slovenski matici izdal roman Vrnitev v izginule kraje, ki dopolnjuje trilogijo, ki jo je začel objavljati leta 1976 in obsega še deli Pustota in Somrak. Avtor je pred tem napisal že dve obsežni trilogiji romanov.

MARTIN BRECELJ O DUŠANU PIRJEVCU



Založba Mladika je 24. maja predstavila v Peterlinovi dvorani v Trstu v italijanščini izdano študijo tržaškega javnega delavca, časnika in filozofa dr. Martina Breclja o filozofski misli Dušana Pirjevca (Rivoluzione e catarsi, Il pensiero filosofico di Dušan Pirjevec). O njej so spregovorili slavistka prof. Marija Pirjevec s tržaške in filozof prof. Dean Komel z ljubljanske univerze ter avtor.

Italijanski javnosti so knjigo 13. junija predstavili v tržaški knjigarni Minerva predsednik Društva slovenskih izobražencev Sergij Pahor, zgodovinar prof. Jože Pirjevec in filozof prof. Pier Aldo Rovatti s tržaške univerze ter avtor.

V Ljubljani je bila predstavitev 28. junija v Klubu Nove revije. O njej sta govorila prof. Dean Komel in avtor. Direktor založbe Nova revija Niko Grafenauer pa je za prihodnje leto napovedal izid slovenskega prevoda Brecljeve študije.

25 NOVOMAŠNIKOV

Letos je bilo posvečenih 25 slovenskih novomašnikov: 9 v ljubljanski nadškofiji, 4 v koprski in 3 v mariborski škofiji, 8 je redovnikov, 1 slovenski novomašnik pa je bil posvečen še v Kanadi. Večina posvečenj je bila 29. junija v Ljubljani, Mariboru in na Sv. Gori.

Zelo slovesno je bilo tudi 5. julija v Kopru, kjer je bil posvečen za pomožnega škofa bibliclist, prevajalec sv. pisma in nekdanji duhovni vodja v malem semenišču v Vipavi ter bogoslovju v Ljubljani dr. Jurij Bizjak. Že prej sta bila posvečena pomožna škofa Andrej Glavan v Ljubljani in prof. Anton Stres v Mariboru.

Rog 2000 in Tolstoy, Corsellis ter Nicolson



Ob 10-letnici prve žalne maše v Kočevskem Rogu je Nova slovenska zaveza 15. junija priredila v Ljubljani javno srečanje s tremi predstavniki iz Velike Britanije, ki so posredno, a tesno povezani s tragedijo maja-junija 1945. Spregovorili so zgodovinar Nicolai Tolstoy, znan po raziskavah in publikacijah o prisilnem povojnem vračanju protikomunistov v Jugoslavijo, bivši britanski parlamentarec in založnik Nigel Nicolson, ki je bil britanski obveščevalni oficir v času vetrinjske tragedije, in prof. John Corsellis, ki je napisal še neizdano knjigo o slovenskih beguncih na Koroškem, ki jih je spoznal, ko je bil dve leti civilni upravnik taborišč.

Obletna slovesnost v Rogu je bila 18. junija. Med somaševanjem, ki ga je vodil slovenski metropolit dr. Franc Rode, so razglasili 228 slovenskih pričevalcev za vero s seznama novih mučencev. Po maši je imel govor prof. Justin Stanovnik. Tako nadškofova pridiga kot njegov nastop sta imela velik odmev in sta postala celo predmet polemične parlamentarne razprave.

37. MATURA

Na slovenski gimnaziji v Celovcu so imeli že 37. maturo. Doslej je uspešno končalo to šolo 1.424 dijakin in dijakov. S tem šolskim letom tudi stopa v pokoj ravnatelj prof. Reginald Vospernik.

POTI KULTURNE DEDIŠČINE

V Radovljici so predstavniki Slovencev na Madžarskem, obeh kulturnih central na Koroškem, predsednik Kulturnega središča Planika iz Kanalske doline in posamezniki ustanovili neprofitno kulturno izobraževalno ustanovo Poti kulturne dediščine. Za predsednika je bil izvoljen dr. Janko Zerzer, vodenje pa so zaupali Mariji Purgar. Nova ustanova je med drugim prevzela že utečene projekte za matično spoznavanje manjšin (Ne)znana Slovenija.

AD MISSAM IN AGRIS

V cerkvi Novega sv. Antona v Trstu so na pobudo kulturnega društva Glasba povezuje ljudstva 27. junija izvedli oratorij primorskega skladatelja in duhovnika Avgusta Ipavca z Dunaja Ad missam in agris za soliste, mešani in deški zbor, orkester, orgle in zvonove. Izvajalci so bili iz Nemčije, Avstrije, Madžarske, Slovenije in Italije. Pred tržaškim nastopom, na katerem je spregovoril v pozdrav tržaški škof msgr. Ravnigani, pa so bili koncerti v Altöttingu, na Dunaju in v Ljubljani.

ZGODOVINA JULIJSKE KRAJINE

V zbirki Le Guerre (zal. Libreria Editrice Goriziana) sta pred kratkim izšli zanimivi knjigi o krajevni zgodovini.

Angelo Visintin je objavil študijo o italijanski vojaški upravi v Julijski krajini v letih 1918-19 (L'Italia a Trieste, L'operato del governo militare italiano nella Venezia Giulia 1918-1919), Roberto Spazzali pa o epuracijskih ukrepih po zadnji vojni (Epurazioni di frontiera, 1945-1948, Le ambigue sanzioni contro il fascismo nella Venezia Giulia).

PODJUNSKA NOŠA

Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik iz Celovca, ki je 27. maja priredil Simpozij o Urbanu Jarniku v Bistrici na Zilji, dva dni prej pa je odkril spominsko ploščo bukovniku Andreju Šusterju Drabosnjaku v Umbaru blizu Domačal, je skupno s Krščanko kulturno zvezo izdal še tretjo knjigo o koroški noši in oblačilni kulturi izpod peresa dr. Marije Makarovič. Po Zilji in Rožu je zdaj obdelala Podjuno od Apač na zahodu in Suhe na vzhodu do Djekš na severu.

brez milosti

ranjeni, invalidni in bolni povojni ujetniki na slovenskem



Založba Nova revija je v Ljubljani izdala 390 strani debel zbornik Brez milosti, ki na osnovi dokumentov in pričevanj govori o usodi ranjenih, invalidnih in bolnih povojnih ujetnikov na Slovenskem. S skupino sodelavcev jo je pripravil in uredil profesor na pravni fakulteti, bivši predsednik slovenskega ustavnega sodišča in sedanji minister za šolstvo in šport dr. Lovro Šturm, ki je pred tem že veliko pisal o kratenju človekovih pravic in temeljnih svobod v času totalitarizma na Slovenskem (v zborniku Temna stran meseca, Ljubljana 1998, je njegova sintetična razprava z bibliografijo).

Multidisciplinarna raziskava ugotavlja, da zajeti ranjenci, invalidi in bolniki niso bili deležni statusa "kvalificiranih vojni ujetnikov", ki ga predvidevajo mednarodne konvencije, temveč jih je čakala usoda ostalih ujetnikov. Izmed znanih in popisanih zajetih ljudi se jih je pokolov rešilo približno 15%.

Dr. Šturm je s sodelavci izsledil in objavil številna imena in druge podatke o žrtvah, odkrili pa so tudi nekatere nova morišča. Pri tem so skušali zajeti ves slovenski etnični prostor, tudi Trst in Gorico, o čemer objavljajo nekaj pričevanj in podatkov.

JURIJ PALJK PREDSEDNIK

Združenje primorskih književnikov, ki je v gradu na Premu 18. junija priredilo 14. srečanje primorskih književnikov, je za novega predsednika izvolilo pesnika in časnikarja Jurija Paljka.

PAVEL MILIČ 70-LETNIK

Gradbeni podjetnik in gospodarstvenik Pavel Milič je 29. junija praznoval 70-letnico. Rodil se je sicer pri Briščikih, vendar se je že z osmim letom naselil na Opčinah, kjer je danes predsednik Združenja za zaščito Opčin, od leta 1983 do 1999 pa je bil predsednik upravnega odbora sedanje Zadružne kraške banke.

VINKO LEVSTIK 75-LETNIK

Hotelir in javni delavec Vinko Levstik je 13. julija praznoval 75-letnico. Rodil se je na Hudem koncu pri Sv. Gregorju na Dolenjskem. Med vojno je bil zaprt v Gonarsu in Perugi, na poti domov so ga mobilizirali partizani, novembra 1943 pa se je pridružil domobrancem v Velikih Laščah. Po koncu vojne je bil s soborci vrnjen v Slovenijo, vendar se je srečno rešil z vlakom in se nato naselil na Tržaškem.

Levstik je postal znan predvsem kot lastnik in vodja hotela Bled v Rimu, ki je bil dolga leta priljubljena postojanka slovenskih obiskovalcev italijanske prestolnice. Že zgodaj pa se je s razmišljanji o letih vojne in revolucije ter o slovenski politiki in gospodarstvu začel oglašati v zdomski in zamejski publicistiki. Pred leti je prevzel najpomembnejši hotel v Gorici, ki ga še vodi.

Literarna delavnica v Libučah na Koroškem!

Katoliška mladina in Katoliška prosveta ter Mohorjeva založba v Celovcu in Galerija Falke v Libučah pri Pliberku v Podjunu prirejajo v soboto, 16. septembra 2000, na vrtu Galerije Falke

enodnevno literarno delavnico

za slovensko pišoče avtorje z uporabo **starinskih pisalnih strojev** in s hkratno izdajo **zbornika** iz tam nastalih besedil v improvizirani knjižni izdaji.

Več informacij pri Literarni delavnici Katoliške mladine v Celovcu (tel. 0043/463/511-166/18 ali 16).

Še nekaj o Rojanu ob 50-letnici zbora



Rojanski cerkveni pevski zbor na odru Marijinega doma ob 50-letnici.

V Marijinem domu v Rojanu je prof. Diomira Fabjan Bajc 17. junija predstavila knjigo *Še nekaj o Rojanu*, ki jo je izdala župnija s pomočjo Slovenske prosvetne matice. Uredili so jo Dorica Žagar Filipčič, Tullio Mozenich in Humbert Mamolo, opremil pa Franko Žerjal. V njej je 26 prispevkov različnih avtorjev, ki so izvirno nastali v letih 1996-99 za italijanske bralce župnijskega glasila, da bi spoznali preteklost, prisotnost in čutenje slovenskih domačinov te sedanje tržaške četrti.

UMRL DR. DRAGO ZALAR

Na svojem domu v New Yorku je 16. junija umrl nekdanji jugoslovanski diplomat dr. Drago Zalar. Rodil se je leta 1909 v Borovnici, študiral pravo in ekonomijo v Beogradu, Ljubljani, Parizu, Rimu, po vojni pa še v Washingtonu. Od leta 1938 je bil zaposlen na jugoslovanskem zunanjem ministrstvu. Med drugim je služboval v Vatikanu, Bruslju in Parizu. V letih 1952-62 je delal kot prevajalec in razi-skovalec v ameriški Kongresni knjižnici v Washingtonu. V tem času mu je ameriški senat natisnil obsežno študijo o jugoslovanskem komunizmu (Charles Zalar, *Yugoslav Communism, A Critical Study*, Washington 1961). V letih 1962-83 je imel visoko službo pri National Science Foundation, kjer se je ukvarjal z mednarodnim znanstvenim sodelovanjem.

UMRL TONE OSOVNIK

Na svojem domu v New Yorku je 19. maja nenadno umrl javni delavec Tone Osovnik. Imel je 87 let. Na njegovo željo je tamkajšnji slovenski župnik p. Krizolog Cimerman, OFM prenesel žaro z njegovim pepelom v domovino, kjer je bil 11. junija pogreb v Domžalah.

Osovnik se je sicer rodil v ZDA in se kot otrok hudo poškodovao, tako da je imel govorne težave, vendar se je po preselitvi v Domžale živahno udeleževal pri Sokolu in v tajnem gibanju proti peti koloni. Bil je tudi zaprt. Med vojno se je vključil v nacionalno ilegalo, najprej v zvezi z inž. Emmerjem, nato s Sokolsko legijo. Po vojni je ostal doma in bil zaprt. Nato je emigriral v ZDA in se naselil v New Yorku, kjer je bil dejaven, zlasti na prosvetnem področju, v skupnosti, ki se zbira okoli slovenske cerkve sv. Cirila. O njenem življenju je svojčas kar 30 let zvesto poročal v Ameriški domovini.

B. PLESKOVIČ PRESEDNIK SSK

Svetovni slovenski kongres je imel konec junija svoje 4. zasedanje, in sicer v Tinjah na Koroškem. Po dr. Jožetu Berniku iz Chicaga, ki je SSK vodil od leta 1995, je bil za novega predsednika izvoljen dr. Boris Pleskovič, ki ima odgovorno mesto pri Svetovni banki v Washingtonu.

UMRL PETER WILKINSON

V Angliji je junija umrl nekdanji častnik in diplomat sir Peter Wilkinson. Rodil se je leta 1914. Med vojno je delal v tajni britanski organizaciji za spodbujanje odpora v zasedenih deželah SOE. Tako je bil kot polkovnik tudi na čelu misije Clowder, ki je imela nalogo, da prodre v Avstrijo. Med drugim je v zimi 1943-44 tri mesece prebil med Slovenci, zlasti pri 9. korpusu, zadnje dneve vojne pa je bil v Trstu in na Koroškem. O položaju v Sloveniji je nadrejenim napisal partizanom zelo naklonjeno in vplivno poročilo. Leta 1997 je v Londonu objavil vojne spomine z naslovom *Foreign Fields*.

POKLON KRUŠARICAM

Na pročelju Škedenjskega etnografskega muzeja v Trstu so 24. junija odkrili dvojezično ploščo v spomin na tamkajšnje krušarice. Oblikoval jo je Klavdij Palčič. Govorila sta duša muzeja, škedenjski dušni pastir za Slovence Dušan Jakomin, in tržaški podžupan prof. Roberto Damiani. Zvrstil se je tudi kulturni spored.

BISERNA MAŠA MSGR. K. HUMARJA

Znani goriški duhovnik, javni in kulturni delavec ter časnikar msgr. Kazimir Humar je praznoval 60. obletnico mašniškega posvečenja. Biserno mašo je daroval 24. junija pri Sv. Ivanu v Gorici. Somaševal je župnik Cvetko Žbogar, pridigal pa škofov vikar za Slovence dr. Oskar Simčič.

KNJIGA OB 150-LETNICI KRIŠKE ŽUPNIJE

V Sv. Križu pri Trstu je bila 2. julija slovesna procesija ob prazniku sv. Petra in Pavla. Po njej je župnik Jože Kunčič s sodelavci predstavil vsebinsko in slikovno zelo bogato knjigo *Ob 150-letnici župnije, 1847-1997*.

V njej je Drago Štoka opisal nastanek župnije, Nadja Maganja je objavila izvlečke iz župnijske kronike Andreja Furlana, ki je vodil župnijo v letih 1906-43, Danilo Sedmak je napisal spomine na župnika Jožeta Gracarja (1943-1960), njegov naslednik, sedanjí župnik Jože Kunčič pa opisal pogloblitve dogodke iz kronike župnije v času njegovega vodenja. Platnico je oskrbela Silva Bogatec.

PAVLE BORŠTNIK 75-LETNIK

V Clevelandu je 15. junija praznoval 75-letnico javni delavec in časnikar Pavle Borštnik. Rodil se je na Viču v Ljubljani, kjer je maturiral na trgovski akademiji leta 1944. Dejaven je bil v sokolskem gibanju, med vojno pa pri Pobratimu in Narodni legiji. Leta 1942 so ga zaprli Italijani in je hudo zbolel, po maturi je bil dva meseca pri domobrancih, nato v Notranjskem četniškem odredu, s katerim se je ob koncu vojne prek Gorice umaknil v Italijo. Leta 1949 je odšel v ZDA, kjer se je naselil v Clevelandu in začel s tovarniškim delom. Po letu 1960 je začel tam urejati slovenske radijske sporede, nato pa je bil do upokojitve leta 1994 četrto stoletja napovedovalec, urednik, naposled pa vodja slovenske sekcije Glasa Amerike v Washingtonu. Dobil je ameriško odlikovanje leta 1989, bil pa je tudi posebni svetovalec in pomočnik prvega ameriškega veleposlanika v Sloveniji Wendta.

Že v taboriščih po Italiji in Nemčiji se je Borštnik uveljavil kot publicist in pesnik, saj je sourejal revijo *Mi in svet*, kot "Ljubo" pa je izdal zbirki *Iz mojih temnih dni* (Eboli 1946) in *Mejniki* (Diepholz 1948). Vojna in revolucijska leta na Slovenskem je obdelal v angleškem romanu *The Orchard*, ki ga je izdal pod psevdonimom Dore Sluga v Torontu leta 1978. O slovenskem delu Jugoslovanske vojske v domovini je leta 1998 v Ljubljani izdal študijo *Pozabljena zgodba slovenske nacionalne ilegale*. Sicer pa je Borštnik kot eden najdejavnějšíh članov Slovenske pravde pisal članke in komentarje v njena notranja glasila, dalje v reviji *Klic Triglava* in *Tabor* ter druge publikacije, še vedno pa sodeluje pri Ameriški domovini.

MASCHERINI V TRNOVCI

V Umetnostnem in kulturnem centru Skerk v Trnovci so 17. junija odprli razstavo 52 del rajnega kiparja Marcella Mascherinija, nastalih v letih 1933-74. Na slovesnosti so spregovorili v imenu centra odvetnik Jože Škerk, kipar Giuseppe Zigaina, umetnostni zgodovinar Zoran Kržišnik, deželni odbornik za kulturo Franco Franzutti in devinsko-nabrežinski župan Marino Vocci.

Občina Zgonik vabi k sodelovanju pesnike, pisatelje in glasbenike ob 200-letnici rojstva Franceta Prešerna. Ob tej priložnosti namerava Občina Zgonik izdati dvojezično publikacijo o pesniku. V njej naj bi bili objavljeni prispevki, ki naj bi jih slovenski in italijanski književniki iz F-JK napisali o Prešernu, njegovem delu, vlogi, pomenu večraj in danes, (kratka misel - pol tipkane strani v prosti obliki).

Glasbeniki pa naj bi poskrbeli za glasbeno priredbo poezije Pevcu. Skladba naj bi bila prav tako objavljena v omenjeni publikaciji, ki bo izšla v začetku decembra. Glasbeno gradivo za različne glasbene in vokalne skupine, ki bo dospelo v predvidenem roku, bo doživelo krstno izvedbo v obdobju december 2000/ februar 2001.

Književniki in glasbeniki, ki se bodo vabilu odzvali, naj pošljejo svoje prispevke na naslov:

OBČINA ZGONIK

Zgonik, 45

34010 TS

lahko tudi po faksu

040/229422

s pripisom

PREŠEREN 1800-2000

DO 15. OKTOBRA 2000.

Za informacije je na razpolago Občinska knjižnica ob ponedeljkih in sredah od 15. do 19. ure, tel. 040/229533.

80-LETNICA POŽIGA NARODNEGA DOMA

Ob 80-letnici grozljivega zločina nad primorskimi Slovenci, požiga Narodnega doma v Trstu, je bila 13. julija spominska slovesnost pred poslopjem. Nastopil je priložnostni zbor, v imenu pobudnikov pa sta govorila predsednika krovnih organizacij SSO Sergij Pahor in SKGZ Rudi Pavšič, ki sta tudi položila venec. Venec je položila tudi Slovenska skupnost.

Po proslavi je bila v sami stavbi predstavitev zbornika *Narodni dom - Balkan ob 80-letnici požiga*, ki sta ga pripravila Erik Dolhar in Marko Korošič, izšel pa je pri založbi Branko v Novi Gorici. O bogato dokumentirani knjigi s prispevki več avtorjev sta govorila profesorja Marija Pirjevec in Marko Pozzetto.

Vinko Ošlak: Iz dnevnika (Od 31. avgusta 1979 do 29. decembra 1980)

Pri založbi Mladika v Trstu je izšla pred kratkim kritična knjiga Vinka Ošlaka **Iz dnevnika**. (Od 31. avgusta 1979 do 29. decembra 1980). Pisatelj Vinko Ošlak se je rodil leta 1947 v Slovenj Gradcu, odrasčal pa je na Prevaljah v Mežiški dolini. Nižje razrede klasične gimnazije je napravil na Ravnah, maturiral pa je na Ekonomski srednji šoli v Slovenj Gradcu leta 1967. Politične vede je študiral na ljubljanski univerzi, po daljši prekinutvi je nadaljeval študij na *Academio Internacia de la Sciencoj* v San Marinu, kjer je leta 1991 diplomiral s stopnjo bakala-vreata na temo "Državna filozofija pri Novalisu". V letu 1993 je na isti akademiji zagovarjal magistrsko nalogo z naslovom "Identiteta in komunikacija - na primeru manjšinskega problema na Koroškem".

Leta 1983 se je Ošlak preselil na Koroško v Celovec. Od 1989 je zaposlen pri Katoliški akciji kot lektor in strokovni sodelavec. Piše in objavlja literaturo in esejistiko, priložnostno tudi časopisno feljtonistiko v slovenščini, esperantu in nemščini. Prevaja literarna in strokovna dela iz nemščine, esperanta in angleščine. Vodi literarno kritične prireditve "Knjižne presoje" in filozofsko kavarno v Celovcu "Philocafé".

Piše v slovenščini in esperantu in do zdaj je izdal 21 knjig. Med njimi omenimo samo slovenske romane: Hagar, Človeka nikar, Obletnica mature in Dvojezično je bolje.

V uvodnih besedah **Iz dnevnika** pravi Ošlak, da je začel urejati dnevnik "v svojem drugem jeziku, v esperantu", leta 1983, ko se je preselil v Avstrijo. Opisal je "leta hude komunistične opresije", to je pravzaprav zadnje leto vladanja Tita, "ki svojega imena ni imel čisto naključno po krutem rimskem cesarju". V knjigi ni ničesar spreminjal in prilagajal sedanjim pogledom, čeprav so se nekateri ljudje spremenili.

V začetnih poglavjih predstavlja zborovanje katoliških izobražencev na Dragi 1979, predvsem razprave po predavanjih pri prof. Alojzu Rebuli, ali v openskih gostilnah. Pogovori so živahni, vendar umirjeni in stvarni.

"Pokopali smo prvega in zadnjega parlamentarca in ljudskega tribuna socialističnih Prevalj" - čevljarja Stefančiča. Oblastniki so ga uničili z neznosnimi davki, zato do smrti ni več delal in ga je morala preživljati občina. Prevaljski dekan ga je pokopal s pogrebno mašo, čeprav mož ni šel v cerkev. "Vendar je tako vzneseno govoril o pravici, da ga ne moreš dati drugam kakor med blažene."

V stanovanju so Ošlaku napravili temeljito preiskavo, vendar niso našli nič obremenilnega. Zaplenili so mu Dnevnik, zato ga od 6. decembra 1979 do 7. februarja 1980 ni pisal. Ko so mu ga vrnili, ga je nadaljeval.

Dne 4. maja 1980 je umrl Tito. O tem je zapisal samo: "Ob 15.05 umrl maršal. Želim mu večni mir. Bog bo presodil, meni ne dolguje nič."

Marx je pisal pismo ženinu svoje hčere Laure in pokazal zaskrbljenost očeta za hčerkino prihodnost. Avtor-

ju se zdi, da se je oče revolucije vedel do mladega idealističnega vasovalca "ko kak malenkosten in senilen malomeščan". To ne drži, naj bo oče tak ali drugačen, je naravno, da ga skrbi usoda lastne hčere.

Ob rudarskem prazniku v Mežici ga je ustavil Kučan in ga vprašal: "Kako si kaj, Vinko?" Bil je presenečen, ker so lokalni oblastniki oholo hodili mimo njega. Potem ga je vprašal, če lahko sedeta v Ljubljani h kaki diskusiji kavi, kadar ga pot zanese tja. "Odvrnil mi je, da prav rad, naj mu samo prej sporočim. Potem mi je dal roko in odšel."

Ob predavanjih na Dragi je bil tudi Spetič in avtor je prosil Rebulovo gospo, naj ga povabi zvečer "na narezek, da bi kakšno rekli". Povabila ga je in Spetič je tako dobro in odkrito govoril, da je Ošlak ugotovil, da je Spetič "spreten politik", popolnoma drugačen od slovenskih komunistov na oblasti. Govorili so tudi o osimski industrijski coni in Spetič je povedal, da je ne bo, "ker sta se tako dogovorili obe partiji". Obeta se največji politični dogodek: "Papež je sklenil, da izpolni željo fatimske Marije. Rusijo in njene narode bo posvetil njenemu srcu."

Ošlak je medtem delal v rudniku v Mežici, vozil vozičke z rudo, delal najnižja dela, vendar se ni upiral, čeprav je imel univerzo in ustrezno strokovno izobrazbo.

"Z nekom sva govorila," piše Ošlak 23. novembra 1980, "kakšen proticerkveni fanatizem mora biti še vedno vgrajen v uredništvi, na TV, radiu in v časopisih, če nihče od teh niti z besedico ni omenil obletnice prve gimnazije s slovenskim učnim jezikom - šentviške gimnazije oziroma "škofovih zavodov" v Ljubljani.

Dne 9. decembra 1980 je zapisal: "Slovenec je bil vse do zadnjega najbolj zaveden Avstrijec - Slovenec je danes najbolj zaveden Jugoslovan." Kljub temu pa se je prvi od jugoslovanskih narodov odločil za samostojno državo.

Ošlakova knjiga **Iz dnevnika** je vsebinsko zelo bogata in mnogovrstna, saj slika natančno življenje skozi eno leto v Sloveniji in Jugoslaviji. Pisatelj vidi več temnega kot svetlega, vendar ne napada brez utemeljitve, trezno presoja dogodke in jih opisuje v resničnih barvah in brez pretiravanja. Veliko je pretrpel, na vse načine so ga odriivali in poniževali, toda ohranil je mirno kri in skušal vse razumeti in odpustiti, če je bilo potrebno. Kakor so misli urejene in kritično umirjene, tako je jezik izbran, izpiljen in bogat.

Ruda Jurčec: Ljubljanski triptih

Pri Mohorjevi družbi v Celju je izšel ponatis romana **Ljubljanski triptih Rude Jurčeca**, ki je prvič izšel v daljnem letu 1957 v Argentini. Takoj ob izidu je zbudil veliko zanimanje, dobil je tudi literarno nagrado Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu kot najboljši tedanji sloven-

Literarni natečaj "MLADIKE"

1. Revija Mladika razpisuje XXIX. nagradni literarni natečaj za izvirno še neobjavljeno črtico, novelo ali ciklus pesmi.

2. Rokopise je treba poslati v dveh čitljivo pretipkanih izvodi (format A4) na naslov MLADIKA, ulica Donizetti 3, 34133 TRST, do 15. DECEMBRA 2000. Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro. Točni podatki o avtorju in naslov naj bodo v zaprti kuverti, opremljeni z istim geslom ali šifro. Teksti v prozi naj ne presegajo deset tipkanih strani, ciklus poezije pa naj predstavlja samo izbor najboljših pesmi (največ deset).

3. Ocenjevalno komisijo sestavljajo: pisatelj Alojz Rebula, prevajalki in kritičarki prof. Diomira Fabjan – Bajc in prof. Ester Sferco, prof. Marija Cenda ter odgovorni urednik revije Marij Maver. Mnenje komisije je dokončno.

4. Na razpolago so sledeče nagrade:

za črtico ali novelo:

prva nagrada	500.000 lir
druga nagrada	300.000 lir
tretja nagrada	200.000 lir

za pesem ali ciklus pesmi:

prva nagrada	200.000 lir
druga nagrada	150.000 lir
tretja nagrada	100.000 lir

5. Izid natečaja, ki je odprt vsem, ne glede na bivališče, bo razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku – Prešernovem dnevu – na javni prireditvi in po časopisju. Vsi teksti ostanejo v lasti Mladike. Nagrajena dela bodo objavljena v letniku 2001. Objavljena bodo lahko tudi nenagrajena dela, za katera bo komisija mnenja, da so primerna za objavo.

Rokopisov ne vračamo!

ski roman, vendar pa je Jurčec med Slovenci v domovini malo znan, čeprav je ustvaril nekaj leposlovnih in zgodovinskih del, ki imajo trajno umetniško vrednost. Vsa dela so namreč izšla v Argentini in so bila doma prepovedana in nedostopna. Poznan in cenjen pa je v zamejstvu in zdomstvu, kamor so prihajala vsa njegova dela in so jih bralci sproti prebirali.

Ruda Jurčec se je rodil 1. aprila 1905 v Ormožu, v gimnazijo je hodil v Ljubljani in Mariboru, na Politični visoki šoli v Parizu pa je diplomiral leta 1931. Prepotoval je skoraj vso Evropo in se seznanil s tedanjimi vodilnimi politiki. Leta 1934 je stopil v uredništvo vodilnega katoliškega dnevnika Slovenca. Leto dni pozneje je postal ljubljanski dopisnik francoske časnikarske agencije Havas in preko nje angleške Reuter, končno še ravnatelj ljubljanske podružnice jugoslovanske agencije Avale. Od maja 1945 do oktobra 1947 je živel v Rimu, nato se je preselil v Argentino in se udomil v Buenos Airesu. Tukaj je umrl leta 1975.

Pisati je začel v drugi gimnaziji v Marijanišču v zavodsko glasilo **Plamen**. Leta 1932 je z Mirkom Javornikom urejal **Besedo o sodobnih vprašanjih** in čez leto dni ostal njen edini urednik. Začel je sodelovati v **Sodobnosti** in drugod. Sad te dobe je knjiga **Krek**, 1935, monografija o Janezu Evangelistu Kreku, največjem slovenskem politiku v Avstriji pred prvo svetovno vojno.

V Argentini se je Jurčec hitro povzpел med vodilne slovenske kulturne, politične in leposlovne pisatelje. Pomagal je ustanoviti časopis **Svobodna Slovenija** (dec. 1947) in urejal zunanjo politiko. Izdelal je načrt za založbo Svobodna Slovenija, bil je v uredniškem odboru revije **Vrednote**, ki so jih ustanovili 1950. Leta 1954 so ga na ustanovnem občnem zboru izvolili za predsednika Slovenske kulturne akcije, ki deluje še danes in je bila vedno osrednja slovenska kulturna ustanova. Na tem mestu je ostal do 1969, prav tako v uredništvu njene revije **Meddobje**, ki izhaja še danes.

V Meddobje je ves čas pisal duhovite, razgledane in pronicljive eseje **Črke, besede, misli** o najrazličnejših vprašanjih tedanjega življenja. Vzporedno je začel gojiti tudi čisto leposlovje, vsega 6 novel. Od novele do romana je bila kratka pot: sprožil jo je razpis Slovenske kulturne akcije za nova leposlovna dela. Tekmovala sta Ruda Jurčec in Zorko Simčič, prvi z romanom **Ljubljanski triptih**, drugi z romanom **Človek na obeh straneh stene**. Nagrado je dobil Jurčecov roman, ki je izšel leta 1957, kakor tudi Simčičev roman. Oba sta končno izšla tudi v Sloveniji.

Ljubljanski triptih je sestavljen iz treh delov z naslovi: **Zgodba Simone Pavlinove**, **Podoba Helene Vernikove** in **Proces Janeza Pavlina**. Zunanje zgodbe je malo, ker je vse poduhovljeno: septembra 1947 se v Ljubljani na pragu šentflorijanske cerkve - kakor kaže - zastrupi Simona, žena skrivnostnega, nesrečnega Janeza Pavlina, uglednega moža. Vzrok je bil verjeten: Janez je že med pripravljanjem revolucije hodil s Heleno Vernikovo, h kateri ga je pahnila usoda na Veliko noč 1942, ko so pripravljali neuspeli atentat na ljubljanskega škofa.

Ob Simoninem truflu se razkrije nekdanje in tedanje življenje Janeza, Simone in Helene, njihova nemoč, neboglјivost in krivda. Zvemo, da je Simono zastupila Helena, toda preprosti in vsevidni pater Robert prepreči razdor med Janezom in Heleno in obrne njune misli v onostranstvo. Oba končata v ječi in se notranje prerodita.

Vsebina je popolnoma nova za slovensko literaturo, poleg tega je predahnjena z neverjetno globoko psihologijo, v kateri postaneta zavest in podzavest eno. Vse je zavito v čar svojevrstne poezije stvari, svetlob, krajev, razpoloženj, zbliževanj in oddaljevanj v prostoru, času in srcih. To je poezija, vera, sem pa tja prehaja v mistiko, vse je resničnost in simbolika hkrati. V vsem pa je vedno v središču človek, uklenjen v neboglјenost in neizogibnost svoje težnje po neznanem, neprijemljivem, velikem in večnem. Čeprav je tretji del (*Proces Janeza Pavlina*) manj jasen in manj izdelan, je ljubljanski triptih presetljivo in neprimerljivo novo, moderno in dognano delo v celotni slovenski literaturi. Zato je prav, da so ga po tolikem času dobili Slovenci v domovini. Roman je v Spremini besedi razložil in bralcem približal Marjan Dolgan.

Za Tineta Debeljaka, ki je v Argentini tesno sodeloval z Jurčecem, pa je roman "resnični gotski oltar s tremi duhovnimi podobami". Da je roman resnično umetniški in živ, dokazuje tudi sedanji ponatis pri Celjski Mohorjevi družbi, torej v domovini, kjer se dejanje tudi odvija.

razstave

Dvajset let Skupine 78

Sodobna umetnost, in likovna mogoče še bolj kot druge oblike ustvarjanja, večkrat naleti na nerazumevanje, neodobravanje ali celo odklanjanje. V mnogih primerih ne gre za zavestno in hoteno zavračanje, ampak za nepripravljenost, za pomanjkanje osnovnega znanja, za nezaupanje. V resnici to ni tako čudno, saj se poraja vsaka novost na kateremkoli področju ob splošni previdnosti in tudi največja, najgloblja spoznanja so kdaj v preteklosti na samem začetku vzbujala obzodbo. Človek je pač tak. Vsako novo stvar doživlja kot izziv, vsak preobrat mu postavlja pod vprašaj tisto, kar je bilo prej zanesljivo in gotovo.

Na umetnostnem področju pa se dogaja še nekaj: umetnost ne nago-varja samo našega razuma, ampak se obrača na nas celovito, govori našemu čutenju, naši sposobnosti estetskega dojemanja, skratka, stopa v stik z zapletenim sistemom vrednot, ki se je izoblikoval postopoma v času obnabiranj znanja in izkustev. In prav na področju izkustev se večkrat dogaja, da nam organizacija razstav in muzejev v zadnjih desetletjih ne nudi dovolj ali vsaj ne na ustrezen način.

To je bilo še posebno občuteno v Trstu konec sedemdesetih let. Avantgardna umetnost je bila v svetu vodilna, v mnogih italijanskih mestih je prihajalo do odmevnih pobud, v Trstu pa je bil Muzej Revoltella z Galerijo za moderno umetnost zaprt zaradi neskončno dolgih obnovitvenih del. Umetnostna šola je bila prizorišče nekaj zanimivih gostovanj skupine Wiener Aktionismus, sledila je Cappella Underground, akcija v Miljah, ko je kar nekaj umetnikov, Slovencev, Italijanov in Avstrijcev, preplavilo mesto in si ga s posegi "prisvojilo". Dogajanje je bilo torej živahno, tako da se je izoblikovala skupina navdušenih ustvarjalcev in organizatorjev. Za cilj so imeli vzpostavitev novih odnosov z javnimi ustanovami, tako da bi sodobno umetniško ustvarjanje dobilo pravi prostor za svoje delovanje. Toda "oblast" se je temu izmikala in napo-

sled se je skupina spremenila v Skupino 78 in začela svoje samostojno življenje.

Od takrat je minilo že preko dvajset let. Delovanje te umetniške družbe je bilo vseskozi bogato in razvejano, da so se ob obletnici odločili za vrsto srečanj, razstav in še za izdajo knjige. Uredila jo je profesorica in likovna kritičarka Maria Campitelli, duša Skupine 78 od nastanka do danes. Knjiga ima izredno privlačno grafično obliko. Na črnem polju platnic izstopata dve rdeče tiskani števili: 20 in 78 (število let delovanja in letnica nastanka skupine). Rdeča in črna barva se potem še nekajkrat pojavljata v drznih kombinacijah, na primer kot prosojni listi v rdeči tonaliteti na črni podlagi.

Knjigo lahko začnemo brati na obeh straneh, nato pridemo do točke,

ko srečamo znak, ki nam svetuje, da knjigo obrnemo. Fotografsko je izredno bogata in marsikatera slika zavzema celo stran. Posebno dejavnosti, kot so bili plesi, praznovanja in koncerti, so odlično predstavljeni s fotografijami, ki so zgovornejše kot pisana beseda. Očitno postane, kako so bila predvsem prva leta v znamenju iskanja stika z ljudmi, da bi sodobno umetniško ustvarjanje v vsej svoji razvejanosti postalo del vsakodnevne stvarnosti. Sedemdeseta leta do bila v bistvu leta družbene angažiranosti in poudarjanja umetnosti v tej funkciji. Kasneje so se razvila komunikacijska sredstva in pospešili so se stiki tudi med oddaljenimi kraji in umetniki. Krog Skupine 78 se je širil in sodelovanje z drugimi umetniki, tudi na mednarodnem prizorišču, je postalo nekaj naravnega. Uveljavila se je multimedialnost, odprli so se tako imenovani "performance", špekaklu, in tu je imel ples veliko važnost. Postal je na primer celo terapevtsko sredstvo. Organizirali so nekaj razstav na temo po vzorcu konceptualne umetnosti, na primer tisto posvečeno Črni snovnosti (Nero materico), kakor tudi razstavo, na kateri se je predstavila turinska skupina Arte debole, ki se je navdihovala ob filozofu Gianniju Vattimu. Konec osemdesetih let je dosegla Skupina 78 izreden porast dejavnosti in v samem letu 1991 je organizirala 19 različnih razstav in prireditev.

Če dlje pregledujemo knjigo, srečamo razstave, ki so jih organizirali v nenavadnih prostorih: najprej na stari železniški postaji na Marsovem polju, leto kasneje v petih mestnih muzejih, nato v stanovanjih za znanstvenike in študente Znanstvenega parka na Padričah in končno že dve leti zaporedoma v gledališču Miela, ki ga poleti za en mesec delno izpraznijo in spremenijo v čarobno razstavišče, v katerem se ohranjajo elementi teatra.

Skupina 78 vsako leto pripravi veliko razstavo, poleg tega pa promovira mlade umetnike, lastne člane, ali organizira gostovanja v kakem drugem mestu ali državi. Njena dejavnost je skratka izredno dragocena za Trst in za vse, ki radi spremljajo najnovejše umetnostno dogajanje.

Magda Jevnikar

Natečaj!

ZSŠDI prireja ob svoji 30-letnici ustanovitve fotografski natečaj pod geslom "Naš šport v našem prostoru". Natečaja se lahko udeleži kdorkoli. Tehnika je prosta. Posnetki morajo biti izvirni, so pa lahko stari ali letošnji. Diapozitivov ne sprejemamo. Nagrajena bo predvsem umetniška in dokumentarna plat prispevkov in njihova originalnost. Žirija bo posebej nagrajevala dva sklopa, in sicer:

- avtorji pod 16. letom
- avtorji nad 16. letom

Najboljši prispevki bodo nagrajeni in razstavljeni ob priložnosti slavnostne tiskovne konference, ki bo decembra letos.

Slike sprejemata urada ZSŠDI v Trstu in Gorici do ponedeljka, 30. oktobra 2000, do 16. ure.

Razpis natečaja je na razpolago v uradih ZSŠDI, v ulici Cicerone 8 v Trstu in v ulici Malta 2 v Gorici.

Za potrebne informacije:

040-635627

0481-33029

ZDRUŽENJE CERKVENIH PEVSKIH ZBOROV
in
ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE
Gorica

NATEČAJ OB 1000-LETNICI GORICE ZA IZVIRNO SKLADBO NA BESEDILO Z GORIŠKO TEMATIKO

RAZPIS IN PRAVILA

Združenje cerkvenih pevskih zborov in Zveza slovenske katoliške prosvete v Gorici razpisujeta ob 1000-letnici prve omembe Gorice **natečaj za izvirno skladbo na besedilo z goriško tematiko, nabožne ali posvetne vsebine:**

kategorija A: odrasli zbori

zborovska skladba za mešani, moški ali ženski zbor

kategorija B: otroški in mladinski zbori

skladba za otroške in mladinske zборе

1. Natečaj je odprt za vse skladatelje brez omejitve. Udeleženci lahko sodelujejo z eno ali več skladbami v vsaki kategoriji. Prijavljene skladbe morajo biti še neobjavljene in neizvedene.
2. Nagrade:
 - kategorija A: prva nagrada 2.000.000.- lir
druga nagrada 1.000.000.- lir
tretja nagrada 500.000.- lir
 - kategorija B: prva nagrada 2.000.000.- lir
druga nagrada 1.000.000.- lir
tretja nagrada 500.000.- lir
3. Prijavljene skladbe bo ocenjevala komisija, ki bo sestavljena iz priznanih strokovnjakov. Komisija ima pravico, da ne podeli vseh nagrad. Vse odločitve komisije so dokončne in nepreklicne.
4. Dela morajo prispeti do **15. novembra 2000** v petih izvodih (fotokopija) na naslov:

Zveza slovenske katoliške prosvete
V.le XX Settembre 85
34170 GORIZIA - GORICA (Italia)
tel. 0481-538128
fax. 0481-536324
elektronska pošta: sso.go@activeweb.it

Partiture naj se oddajo nepodpisane in pod geslom. To naj bo napisano na zunanjo stran priložene zapečatenе ovojnice, ki naj vsebuje ime in priimek, rojstne podatke, točen naslov avtorja s telefonom oziroma faksom.

5. Rezultati bodo znani najkasneje do 15. decembra 2000 in objavljeni v medijih.
6. Vse pravice do prve izvedbe, objave, snemanja in izdaje skladb, pripadajo organizatorjema natečaja. Skladatelji za to ne dobijo nobene odškodnine.
7. Sodelujoči na natečaju so dolžni sprejeti določila tega razpisa in pravil.
8. Besedila so na razpolago na zgoraj navedenem sedežu, kjer jih lahko zainteresirani dvignejo ali pa zaprosijo za dostavitev po pošti.
9. Organizatorja si pridržujeta pravico, da iz tehničnih, organizacijskih ali umetniških razlogov deloma spremenita pravila. O tem bodo sodelujoči pravočasno obveščeni.

Franko Vecchiet razstavlja v Trstu

V soboto, 27. maja, je bilo v tržaški galeriji Studio d'arte Nadia Bassanese odprtje razstave, na kateri sta se predstavila dva umetnika: Franko Vecchiet in Lynn Umlauf. Pred njima sta približno mesec prej v isti galeriji v sklopu enotnega načrta istočasno razstavljala prav tako dva ustvarjalca: Claudia Steiner in Rado Jagodic. Izbor predstavljenih umetnikov ni naključen, nasprotno. Vodstvo galerije nam je hotelo namreč ponuditi možnost, da primerjamo po dva predstavnika dveh različnih generacij in dveh različnih okolij. Razmišljanje o tem, kakšni so generacijski premiki in kolikšna je prostorska določenost, je seveda zanimivo, vendar bi zahtevalo drugačne razsežnosti likovnega prikaza. Tokrat se bomo zaustavili pri delih Franka Vecchiet.

Franko Vecchiet nas je že večkrat presenetil s svojimi stvaritvami. Ob grafičnem delu, ki je, morda, njegova življenjska ljubezen, če se smemo tako izraziti, zanesljivo pa vsaj njegova stalna sopotnica ali spremljevalka, si Vecchiet od časa do časa zamišlja nekaj povsem drugačnega in novega. Pred več leti so bile to instalacije v takratni Cappelli Underground, nekaj let kasneje nekakšne lesene igrače ali barvni predmeti, nato se je prav v Galeriji Bassanese pokazala njegova želja po vzpostavljanju stikov z drugimi, nelikovnimi izraznimi sredstvi. Takrat je šlo za glasbo, na pričujoči razstavi pa je ponovno presenetljiv. Pravzaprav je svoje misli, občutke in predstave enostavno prenesel na papir. Toda varljivo bi bilo iskati odgovore na vprašanje, kaj se je zgodilo, ko bi se osredotočilo na dejstvo, da je Vecchiet tokrat opustil likovni izraz in se poslužil tiskane besede. Vprašanje ni v načinu izražanja, ampak v sporočilu, ki nam ga hoče posredovati.

Za tiste, ki si razstave niso ogledali, je nujno navesti nekaj podatkov. Vecchiet ima na razpolago eno sobo. Na levi steni visijo tri večje slike, popolnoma prekrte z belo prevleko, da ni nič videti razen beline, vsaka od slik pa je opremljena z naslovom in datumom ter pripisom, da bo na ogled na točno določen dan, takrat pa bo razstava že mimo. Slike se navezujejo na tri umetnike, ti so Jackson Pollock, Marc Rothko in Yves Klein,

vendar nam tega dejstva nič ne poja-
snjuje. Na nasprotni strani stene vi-
sijo trije listi, ki vsebujejo podroben
opis treh instalacij, le-teh pa Vecchiet
ni uresničil.

Prva instalacija oziroma zamisel
zanjo je nastala oktobra lani v Parizu.
Gre za opis podolgovate galerijske
dvorane brez oken, kjer je vse belo:
vrata, stene in podi. Prostor je na-
trpan, nasičen z razstavljenimi pred-
meti. Vse je tu nakopičeno brez prave
hierarhije. Iz tega izhaja ugotovitev,
da je samo potrošniška družba spo-
sobna ustvarjati tovrstno umetnost.

Druga zamisel za instalacijo je na-
stala v Ljubljani nekaj mesecev ka-
sneje. Na tleh so razbitine ogromnega
ogledala in umetnik mora paziti, da ne
stopa po njih. V drobcih zrcala se od-
sevajo podobe v novi, nenavadni per-
spektivi. Zagleda mikrofone, ki so dru-
gače prikriti in nevidni, in se sprašuje,
kje se pravzaprav nahaja: mogoče na
sedežu kake revolucionarne združbe?
Je vloga umetnosti v tem, da prodira
globlje, da gre stvarjem do dna?

Tretja instalacija, v Gorici, tri me-
sece kasneje: galerija je le delno za-
sedena, z domišljijo pa jo je mogoče
povsem preplaviti in napolniti. Kje je
ločnica med praznino in polnostjo? Je
umetnost ločena od nas, neodvisna
od naše zavesti, ali pa jo naše življe-
nje pogojuje, spreminja življenje samo
v predmet umetnostnega snovanja?

Že opis teh instalacij oziroma pro-
jekta, ki nam je tu predstavljen zanje,
vsebuje našo interpretacijo o pomenu
zapisanih besed, zato je mogoče ose-
ben in nezanesljiv. Kdo drug bi stvari
dojemal in razlagal drugače. Nedvom-
no pa gre za razglabljanje o vpraša-
nju, na kateri točki se nahaja umetnik
v svojem odnosu do umetnosti. Ver-
jetno se sprašuje o smislu ustvarjanja
in ga zato ne zanima preprosto posta-
viti pred nas nekaj konkretnega, tele-
snega, v sebi zaključenega. Koncep-
tualna umetnost, in tu gre nedvomno
za tovrstno izhodišče, odklanja umet-
nost, zreducirano na predmetnost, ker
jo zanimajo predvsem vedenje, ideja
in spoznanje.

V času, ki nas nenehno priganja,
in v družbi, ki je zapisana neustavljivi-
vemu proizvodjanju, je Vecchietova
razstava ali "delovni dnevnik", kot jo
sam imenuje, svojevrsten izziv k raz-
mišljanju in zato nekaj dragocenega
in vrednega vse naše pozornosti.

Magda Jevnikar

Marcello Mascherini: rastava v Umetnostnem in kulturnem centru Skerk

V soboto, 17. junija, je bilo v
Umetnostnem in kulturnem centru
Skerk odprtje velike retrospektivne
razstave z naslovom Mascherini: zgo-
dovina, mit in narava. V dvoranah ga-
lerije in v parku je razvrščenih dvain-
petdeset del, ki so nastala v dolgem
časovnem razponu od leta 1933 do
1974. Na odprtju sta izčrpno sprego-
vorila o Marcellu Mascheriniju slikar
in grafik Giuseppe Zigaina in likovni
kritik Zoran Kržišnik, sledilo pa je še
nekaj priložnostnih pozdravov in po-
segov, ki so osvetlili napore in pou-
darili uspešnost sodelovanja raznih
ustanov za uresničitev tako zahtevne
in obsežne razstave.

Marcello Mascherini je bil izreden
umetnik. Na razstavi se o tem lahko
ponovno prepričamo, saj so predstavl-
jena dela iz različnih obdobij njego-
vega ustvarjanja in nam torej nudijo
bogateg pregled obravnavanih tem ter
slogovnih premikov in sprememb.

Cepprav se je Mascherini rodil v
Vidmu, velja za tržaškega umetnika,
saj se je njegova družina preselila v to
mesto že leta 1910, ko je bil kipar star
štiri leta. Vse življenje je dejansko pre-
živel tu, tu je tudi opravil študij na In-
dustrijskem zavodu, in sicer na oddel-
ku za kiparsko dekoratorstvo, in prav
tako v Trstu se je prvič predstavil na
razstavi, star komaj devetnajst let, in
takoj opozoril nase in na svojo nadar-
jenost. Nagrade in priznanja so si sle-
dila brez presledkov: na beneškem
bienalu je na primer razstavljal enajst-
krat, od tega je imel dvakrat samostoj-
no dvorano, v Rimu, na razstavi, ki
se odvija vsaka štiri leta, je bil priso-
ten desetkrat, in tudi tam je imel dva-
krat poseben razstavni prostor. Na-
grade so prihajale tudi iz tujine, tako
da se je uveljavil v svetovnem merilu.

V Trstu je bil Mascherini vsestran-
sko dejaven: bil je med ustanovitelji
Krožka za kulturo in umetnost, sceno-
graf in kostumist v Verdiju in kasneje,
konec petdesetih let, tudi režiser pri
avantgardnih predstavah, celih tride-
set let pa se je ukvarjal z dekorator-
stvom prekoceanskih ladij, in še bi
lahko naštevala. Končno pozna Ma-
scherinija tudi tisti, ki se sprehaja po

tržaških trgih in parkih, kjer srečujemo
njegova kiparska dela. Mesto se mu
je leta 1980 oddolžilo z nagrado Sv.
Justa, ki jo podeljujejo časniki naju-
glednejšim osebnostim, med dobitniki
je bil na primer tudi Lojze Spacal.

Ob tej najnovejši antološki razstavi
je Umetnostni in kulturni center Skerk
izdal katalog v slovenščini, italijanščini
in nemščini. V svojem zapisu umetnik
Zigaina poudarja nekaj Mascherinije-
vih bistvenih potez, ki jih je mogoče
tako strniti: velika inteligenca, čista in-
tuicija, neposredna ustvarjalnost in
naravna ročna spretnost. Slogovno je
nihal med realizmom in abstraktnim
ekspresionizmom. V tem spopadu
med stvarnostjo in abstrakcijo vidi Zi-
gaina dramatični konflikt med člove-
kom in naravo, ob tem pa brezupno
hrepenenje po izgubljenem raju.

Zoran Kržišnik v svojem eseju
obuja spomine na Mascherinijevo raz-
stavo v Ljubljani leta 1959 in jo vzpo-
reja z razstavo Lojzeta Spacala nekaj
let prej: v obeh primerih je šlo za vdor
sprostitvenih teženj na področje slo-
venskega ustvarjanja. Pri kiparju dalje
postavlja v ospredje njegovo ljubezen
za mero in red, kar mu je omogočalo
pretehtanost in skladnost kljub globo-
ko čustveni vsebini.

Tretji zapis je prispeval Erich
Steingraber, bivši generalni direktor
Državnih galerij na Bavarskem. V
eseju je marsikaj zanimivega: na pri-
mer trditev, da je nemogoče ločevati
Mascherinija umetnika od njegove
človeške razsežnosti, ali to, da je znal
popolnoma izkoristiti možnosti, ki mu
jih je nudila plastika. V njegovih likih
odkriva dvojnost, saj so po eni strani
moderni, po drugi pa marsikdaj se-
gajo v mitologijo in so torej izven ča-
sa. Dalje razlaga umetnikov odnos do
narave, končno pa nam pomaga pre-
hoditi umetnikovo razvojno pot, ki jo
zaznamuje izhodiščna harmoničnost,
a ji nista tuja, kasneje, ne nemir ne
tesnoba. Liričnost se spremeni v tra-
gičnost, a na koncu vsega se vendar-
le ohranja drobec upanja.

Mascherini je moderen umetnik,
ki pa ga ni težko razumeti, saj je nje-
gov izraz jasen in nabit z razpoznav-
nimi simboli. Njegova kiparska dela
osvetlujejo risbe, na katere lahko gle-
damo tudi kot na samostojne umetni-
ške stvaritve. Gre, skratka, za lep in
zaokrožen pregled štiridesetletnega
ustvarjanja enega najboljših ustvarjal-
cev z našega področja.

Magda Jevnikar

Izleti po ljubljanski okolici

Slovenci hodimo radi v hribe. To velja tudi za Ljubljančane. Če pa ni dovolj časa za vrhove nad 2000 m v Karavan-kah, Kamniških, Savinjskih in Julijskih Alpah, pa so za enodnevnne izlete dobrodošle tudi bližnje točke. Z njih se navadno vidi tudi glavno mesto Slovenije, kar toplo priporočamo tudi Slovincem v tujini in zamejstvu, kadar si zahočejo ob povratku v domovino videti to, kar jim ni dano vsak dan.

Založba Sidarta iz Ljubljane je v zadnjih nekaj letih pripravila že številne planinske in izletniške vodnike, ki so bili zaradi svoje kvalitete, oblike, fotografske opreme in tehnične izvedbe nadvse lepo sprejeti. Vodnik *Izletov po ljubljanski okolici*, ki je izšel te dni v dopolnjeni in razširjeni obliki, predstavlja lepo valobilo za na pot. V tej izdaji je dodanih 15 izletov. Besedilo, ki je popestrjeno s podatki o kulturni in naravni dediščini, je napisal znani planinski avtor Andrej Stritar, fotografije pa so prispevali razni avtorji, največ med njimi pa direktor založbe Janez Skok sam.

V vodniku je opisanih 65 različnih izletov v Posavskem hribovju in na bližnjem Dolenjskem, nad Ljubljanskim barjem ter okolici Krima, po Polhograjskem hribovju na vrhove z različnih smeri ter na pragu Gorenjske okoli Škofje Loke, Kranja in Kamnika. Posebno mesto med temi izletniškimi točkami pa prav gotovo zavzemata Šmarna gora z Grmado (669 m). Na njen vrh vodi več poti: z Vikerč prek znamenitega plezalnega Turnca, s Tacna vodi običajna pot, z največjega naselja Šmartno pod Šmarno goro, s Skaručne s starodavno cerkvijo sv. Lucije ali pa z Zavrha, rojstnega kraja župnika, skladatelja in zaslužnega planinca Jakoba Aljaža.

cv



Razpelo in zvon na Šmarni gori (669 m) v snegu (Foto Ciril Velkovrh).

Knjiga o Snežniku



Planika ali očnica (*Leontopodium alpinum*) raste tudi na Snežniku (Foto Ciril Velkovrh).

(1242 m), stoji ob koncu lokalne ceste, 19 km iz Ilirske Bistrice; in tretja, Planinska koča na Kozleku (997 m) v planinski skupini Podgora. Vse koče oskrbuje Planinsko društvo Ilirska Bistrica, ki je tudi vsestransko aktivno.

V okolici so bogati smrekovi gozdovi s številno divjačino (vse pogosteje tudi medved), redkimi pticami (šmarnica, siva pevka, poljski šrnjec, slegur idr.) ter travniki z mnogimi vrstami pisanih redkih in zaščitenež rož (velebitski črnilec, travno-listna vrčica, malyjeva konjska kumina, liburnijski svišč, dinarska smiljka, planinski peln, travnatolista vrčica, tevje, planika idr.) Vse to je narekovalo razglasitev regijskega parka Snežnik.

Ljudje v dolini so zraščeni s svojo goro, saj imajo v vseh osnovnih šolah organizirane planinske skupine. Na goro vodi tudi markirana Razširjena slovenska planinska pot. Pošta Slovenije je izdala znamko, posvečeno Snežniku, Televizija Slovenije pa je izdelala film v okviru serije Razgledi slovenskih vrhov. Planinsko društvo Ilirska Bistrica je v letošnjem jubilejnem letu izdalo tudi Knjigo o Snežniku z vsemi najpomembnejšimi podatki in spomini na opravljeno delo in uspehe.

cv

Mesto na dlani - Ljubljana

Mladinski knjigi je uspel še en korak v Evropo. Skupaj z založbo The Automobile Association, ki je lastnica izvirne zbirke turističnih vodnikov CitaPack - Mesto na dlani, je izdala vodnik po Ljubljani, ki se je s tem pridružila številnim evropskim velikim mestom. Besedilo in fotografije je izbrala Danijela Zorko s sodelavci, zasnova knjižice pa je enaka drugim podobnim vodnikom po evropskih mestih.

V vodniku lahko najdemo statistične in zgodovinske podatke slovenskega glavnega mesta, opisani so najpomembnejši ogledi mesta, sezname in opisi glavnih znamenitosti in zanimivosti ter drugi napotki za turiste: kje jesti, nakupovati, poiskati razvedrilo ali prespati. Ob koncu so zapisani še razni drugi napotki. V plastičnem ovitku pa je priložen tudi plan mesta, na katerem pa zaradi predpisanega formata papirja manjka vsaj še področje severno zahodnega predmestja Ljubljane s priljubljeno izletniško točko Šmarno goro (669 m), najbolj obiskano goro v domovini.

Ciril Velkovrh



Župnijska cerkev sv. Martina iz l. 1841, obnovljena l. 1991, Šmartno pod Šmarno goro (314 m) (Foto Ciril Velkovrh).

za smeh in dobro voljo...



*V tej vročini nosi sosedu
krznen plašč!*

Ura taktike pri vojaki:

- Kaj naredimo, da sovražnik ne bi mogel uporabiti vlaka?
- Sežgemo vse vozne listke.

—O—

- Vaš obraz se mi zdi tako znan!
- Že mogoče, deset let sem bil paznik v zaporu.

—O—

- Moj mož me ne bo nikoli prevahal.

- Je tak poštenjak?

- Ne, tak lenuh.

—O—

- Tonček, koliko letnih časov imamo?

- Pet. Pomlad, poletje, jesen, zima in mrtvo sezono.

—O—

- Slišal sem, Tone, da si že z eno ного v zakonu. Je to res?

- Res, toda v tujem.



Hej, vi, kje imate skrito zlatnino?

- Mamica, ali je res, da otroke štoklje nosijo?

- Da, sinko.

- Ali je res, da Miklavž prinaša darila?

- Seveda, sinko.

- Mamica, zakaj pa potem potrebujemo očka?

—O—

- Vaša sosedu je pa res redoljubna!

- Da, da. Zvečer, ko pride mož domov, ima še vedno metlo v rokah.

—O—

- Ali bi smel prositi za roko vaše hčerke?

- Vse ali pa nič!

—O—

- Karkoli skuham, ti ni všeč. Preveč si izbirljen!

- To praviš meni, ki sem te vzel?

Knjižne novosti pri založbi MLADIKA

Med zgodovino in sedanostjo



Marjan Pertot

SLOVENSKA BIBLIOGRAFIJA
za Veliko Britanijo

1.1.1945 - 1.5.2000

listnica uprave

DAROV V TISKOVNI SKLAD

Serena Repinc, Opčine - 10.000 lir;
Anton Legiša, Trst - 20.000 lir;
Simon Prešeren, Trbiž - 60.000 lir;
Otilia Smotlak, Prebeneg - 10.000 lir;
Giuseppe Gerdol, Trst - 10.000 lir;
Teresa Srebrnič, Števerjan - 10.000 lir;
Matejka in Tomaž Petaros, Boršt - 10.000 lir;
Ana Zahar, Zabrežec - 20.000 lir;
Rajko Vatovec, Reading Berks, Anglija - 24.000 lir;
Albin Zorc, Polhov Gradec, Slovenija - 30.000 lir;
K. Zakrajšek - 10.000 lir;
Branko Melink, Štanjel, Slovenija - 10.000 lir;
Aliver Hrovatin, Opčine - 30.000 lir;
Mario Zahar, Zabrežec - 10.000 lir;
SOBEMA, Sovodnje - 75.000 lir.

DAROV V SPOMIN

V spomin na dragega očeta daruje Mirka Košuta 60.000 lir za Mladiko.

Vsem prisrčna hvala!

Knjige lahko naročite

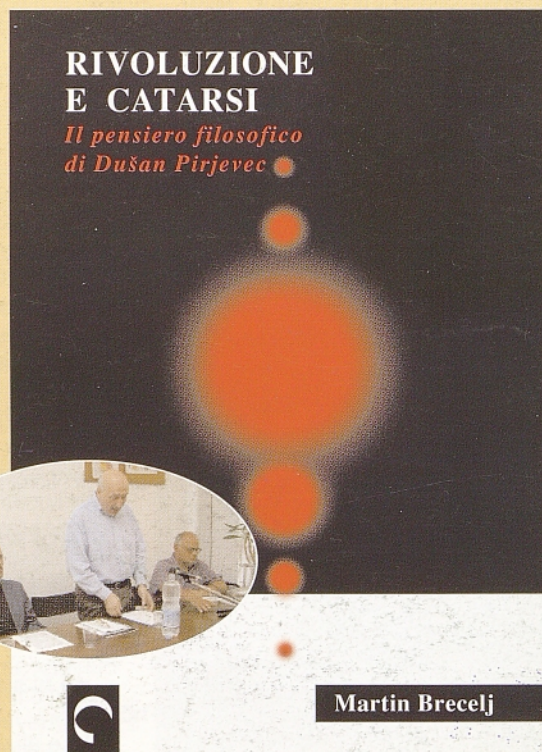
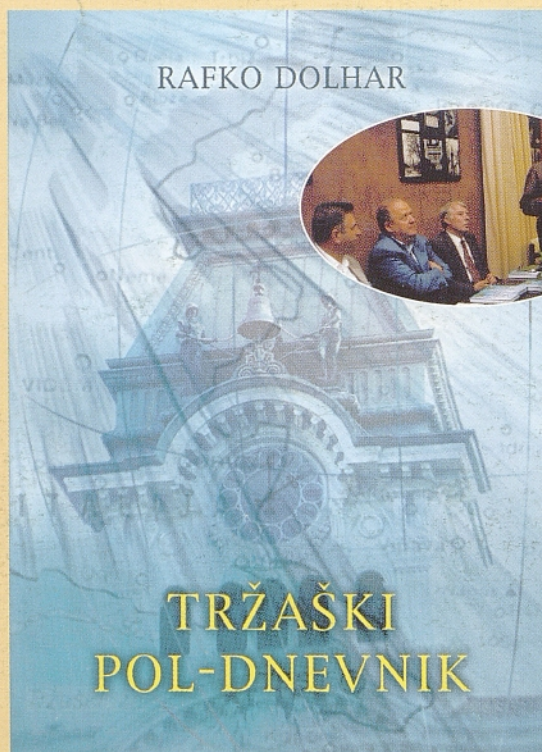
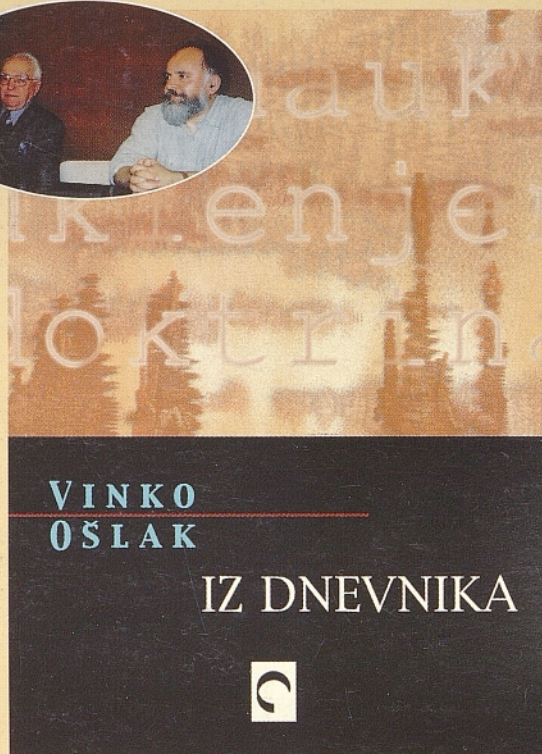
tudi na naši upravi:

MLADIKA, Trst, ulica Donizetti 3,

tel. 040 370846, faks 040 633307,

E-mail: urednistvo@mladika.com

Knjižne novosti pri založbi MLADIKA



Knjige za prijetno počitniško branje lahko naročite tudi na naši upravi:
MLADIKA, Trst, ulica Donizetti 3, tel. 040 370846, faks 040 633307, E-mail: urednistvo@mladika.com